

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Stanislava Pospíšilová

Syntaktické zvláštnosti v mluvených projevech v médiích
(na materiálu vybraných kontaktních televizních pořadů)

Olomouc 2014

vedoucí práce: PhDr. Květoslava Musilová, Dr.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedené
prameny a literaturu.

V Olomouci dne 17.6. 2014

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí diplomové práce, PhDr. Květoslavě Musilové, Dr., za cenné rady, vstřícnost, ochotu, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji také své rodině a přátelům za podporu.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Mluvený projev.....	8
2.1 Historie zkoumání mluvených projevů.....	8
2.2 Vlastnosti a specifika mluvených projevů a komunikační situace.....	10
2.2.1 Rozdíly mezi projevy mluvenými a psanými.....	12
2.2.2 Syntax mluvených projevů.....	14
2.2.3 Rétorické zásady syntaktické procedury.....	17
2.3 Kultura a kultivovanost mluvených projevů v televizním vysílání.....	18
2.3.1 Požadavky na moderátora.....	19
2.3.2 Mediální dialog.....	21
2.3.3 Současný výzkum mediálního dialogu.....	22
3. Charakteristika vybraných televizních pořadů.....	25
3.1 Otázky Václava Moravce.....	25
3.1.1 Analýza jazykových projevů.....	28
3.4 Partička.....	28
3.4.1 Analýza jazykových projevů.....	30
3.5 Už dost, šéfe!	30
3.5.1 Analýza jazykových projevů.....	31
4. Metodika shromažďování příkladů.....	32
5. Zvláštnosti a nepravidelnosti větné stavby	34
5.1 Elipsa.....	35
5.1.1 Vynechání slovesného predikátu a jeho komponentů.....	38
5.1.1.1 Elipsa ve výpovědích s indikátorem uvítání.....	38
5.1.1.2 Elipsa ve výpovědích s funkcí výzvy, varování nebo povelu.....	38
5.1.1.3 Elipsa v odpovědích na doplňovací otázky.....	39
5.1.1.4 Elipsa v příslovích, rčeních a ustálených spojeních.....	39
5.1.1.5 Elipsa ve větách se slovesem mluvení.....	39
5.1.1.6 Elipsa ve výpovědích s opakujícím se predikátem.....	39
5.1.1.7 Elipsa při představování a ve výrazech hodnotících situaci.....	39
5.1.1.8 Elipsa v novinových titulcích	40
5.1.1.9 Elipsa součásti složeného přísudku.....	42
5.1.2 Vynechání předmětu.....	42
5.1.3 Vynechání podmětu.....	44
5.1.4 Vynechání výrazů v adverbálních pozicích.....	44
5.1.5 Vynechání substantiva ve spojení s adjektivem.....	44
5.1.6 Vyhodnocení získaného materiálu.....	45
5.2 Předsouvání.....	47
5.2.1 Předsouvání rematických výpovědí	47
5.2.2 Předsouvání tematických výpovědí	48
5.2.3 Vyhodnocení získaného materiálu.....	49
5.3 Parcelace.....	50
5.3.1 Rozčlenění rematické složky.....	50
5.3.2 Připojení elementu tematické povahy.....	51
5.3.3 Vyhodnocení získaného materiálu.....	52
5.4 Jednoslabičné začátky výpovědí.....	53
5.4.1 Příklonky na začátcích výpovědí ze vzorku vybraných televizních pořadů.....	54
5.4.2 Vyhodnocení získaného materiálu.....	57
5.4.3 Příklonky na začátku výpovědi v připravených projevech.....	58
5.5 Substituce vedlejších vět.....	59

5.5.1 Vynechání predikátu vedlejší věty příslovečné.....	60
5.6 Osamostatňování.....	60
5.6.1 Osamostatňování infinitivních konstrukcí.....	61
5.6.2 Osamostatňování vedlejších vět.....	61
5.6.3 Vyhodnocení získaného materiálu.....	62
5.7 Kontrakce.....	64
5.7.1 Kontrakce ze vzorku vybraných televizních pořadů.....	64
5.7.2 Vyhodnocení získaného materiálu.....	65
6. Souhrnné vyhodnocení.....	67
7. Závěr.....	71
8. Použitá literatura.....	73
9. Seznam grafů.....	76
10. Seznam tabulek.....	76
11. Anotace.....	77

1. Úvod

Téma závěrečné diplomové práce jsem si vybrala na základě svého zájmu o nepřipravené mluvené projevy. Protože je lingvistické zkoumání v oblasti mluveného jazyka poměrně mladá disciplína, existuje mnoho aspektů mluvené řeči, kterým je možné věnovat pozornost. Při produkci řeči dochází k mnoha odchýlkám od větné stavby a také k četným modifikacím.

Předkládaná diplomová práce se zabývá popisem a interpretací jednotlivých výpovědních modifikací s přihlédnutím k některým nedostatkům vyskytujícím se v mluvených projevech v médiích. Pro demonstraci modifikací byly vybrány televizní pořady *Otázky Václava Moravce*, *Už dost, šéfe!* a *Partička*. Při výběru bylo zohledňováno kritérium nepřipravenosti, popř. polopřipravenosti mluveného projevu, různá míra formálnosti komunikační situace a odlišná tematická zaměřenost relace.

Výpovědními modifikacemi se zabývá poměrně mnoho publikací. Tato práce vychází z podrobného dělení modifikací Grepla a Karlíka (1998) a přihlíží přitom ke starším i novějším publikacím, které se tématem zabývají.

Teoretická část práce sleduje historii zkoumání mluvených projevů a přihlíží k výsledkům výzkumu nejvýznamnějších lingvistů v této oblasti. Zaměřuje se na pojetí kultury a kultivovanosti jazykových projevů v televizním vysílání a věnuje se také současným tendencím.

Praktická část práce charakterizuje vybrané televizní pořady a přihlíží k jejich vlastnostem, které určují podobu užívání národního jazyka. Stěžejní pasáž praktického oddílu se věnuje rozboru jednotlivých výpovědních modifikací, a to jak na úrovni teoretické, tak praktické. Praktická úroveň je zastoupena analýzou jednotlivých dokladů, které jsme zaznamenali na vzorku vybraných televizních pořadů. Doklady budou kromě vlastní analýzy zobrazeny v souhrnných grafech, které budeme uvádět jak z hlediska frekvence jednotlivých typů modifikací, tak z hlediska jejich výskytu v jednotlivých televizních pořadech.

Závěrem práce provedeme celkové zhodnocení výskytu výpovědních modifikací.

Diplomová práce si klade za cíl posouzení neutrálnosti a stylistické příznakovosti jednotlivých modifikací a vhodnost jejich užívání ve vybraných televizních pořadech. Práce předpokládá výsledky v oblasti frekvence užití jednotlivých typů modifikací a jejím cílem bude popsat důvody, které vedou k odlišnostem. Bude vymezena míra shod a odlišností mezi jednotlivými komunikačními situacemi ve vybraných televizních pořadech.

Teoretická část

2. Mluvený projev

V této kapitole věnujeme pozornost historii a současnosti zkoumání mluvených projevů. Zaměříme se na vlastnosti a specifika mluvených projevů a komunikační situace. Uvedeme a objasníme typologie mluvených projevů a komunikace obecně. Zaměříme se na rozdíly mezi projevy mluvenými a psanými. Objasníme syntax mluvených projevů a zaměříme se na jejich specifické rysy. Přiblížíme rétorické zásady a upozorníme na ty rysy mluvených projevů, které jsou vnímány jako chybné. Dotkneme se tematiky kultivovanosti a kultury mluvených projevů na televizních obrazovkách a zmíníme nejdůležitější požadavky, které jsou kladeny na postavu moderátora. Protože tato práce vychází z dialogického jazykového materiálu z televizních obrazovek, budeme věnovat pozornost také charakteristice mediálního dialogu a současným tendencím v jeho výzkumu.

2.1 Historie zkoumání mluvených projevů

Ferdinand de Saussure, švýcarský lingvista strukturalismu 19. století, se proslavil mimo jiné svou dichotomií „langue“ a „parole“. Tyto termíny se do českého jazyka překládají jako *jazyk a promluva* nebo *jazyk a řeč*. Systém jazykových jednotek a pravidel (langue) se realizuje na dvou odlišných rovinách promluv (parole): na úrovni mluvené a psané. Obě tyto roviny realizace jsou dnes předmětem zkoumání lingvistů. Psaná podoba jazyka se do pozornosti lingvistů dostala podstatně dříve než ta mluvená. Důvody tohoto faktu objasníme v následujícím textu.

Bádání v oblasti mluveného jazyka představuje v české lingvistice poměrně mladou disciplinu. Přestože mluvená řeč je primární a psané texty jsou sekundární vazbou uživatele jazyka k řeči, výzkum v oblasti mluveného jazyka se dostal do popředí zájmu až v posledních pěti desetiletích. Podle Štíchy (1995) existují tři podstatné faktory, kvůli kterým se lingvistika věnovala převážně psaným textům. Jednak jde o sílu tradice a o nesrovnatelně obtížnější přístup (teprve možnost záznamu dopomohla ke zkoumání autentických projevů) a dále jde o „sociální váhu a postavení psaného textu ve srovnání s textem mluveným. Uvědomíme-li si, že psaný jazyk je jazykem krásné i odborné literatury, jazykem novin a jazykem zákonů, zatímco jazyk mluvený je jazykem rodiny, ulice, občasných porad, jednotlivých individuálních setkání, a teprve několik desetiletí postupně i jazykem rozhlasu a televize, [...] je zřejmé, že dosud je vyšší míra sociální závažnosti na straně jazyka psaného“ (ŠTÍCHA,

1995, s. 250) V dřívějších dobách sloužily pro jazykovědný výzkum tedy primárně psané, spisovné texty. Mluvená forma jazyka byla zkoumána jen v oblasti nářečí, a to především od dob, kdy se ke slovu přihlásila média v podobě televizních a rozhlasových přijímačů v domácnostech. Tento faktor začal výrazně ovlivňovat nářeční prvky, a to směrem od centra k periférii, protože lidé byli ovlivňováni spisovným projevem. Následkem toho započaly nářeční útvary pozvolna ustupovat a jazykovědci si začali uvědomovat potřebu jejich zkoumání. Dialektologové se věnovali popisu místních nářečí nebo zkoumání mluvy obyvatel určitého města.

První vážné úvahy o běžně mluvených projevech zaznamenáváme od 60. let dvacátého století. Poprvé byla vyjádřena myšlenka o nutnosti zkoumání také běžného všedního vyjadřování, aby bylo možné porovnat prvky běžně mluveného hovorového vyjadřování již od starších dob. (HAUSENBLAS, 1962) Do centra pozornosti jazykovědců tedy pronikají projevy spontánní, nepřipravené. Je třeba si ale uvědomit, že pro mluvenou podobu jazyka nebyla vymezena speciální terminologie. Pro mnohé rysy mluvené formy jazyka postačuje sice syntaktická terminologie, která byla určena pro psaný, tedy většinou spisovný jazykový záznam, ale mnohé jevy mluvené formy nebyly touto terminologií uchopitelné.

O výstavbě mluvených textů, zejména pak spontánních projevů (ovšem kromě oblasti dialektologie) neexistuje dodnes stabilní základna knižních publikací. Mnohé důležité rysy a prvky vytyčil již v roce 1962 Karel Hausenblas ve svém příspěvku O studiu syntaxe běžně mluvených projevů, z něhož můžeme vycházet dodnes. Ke komplexnímu studiu mluvené řeči přistoupila Olga Müllerová, jejíž práce Mluvený text a jeho syntaktická výstavba nabízí souhrnný pohled na mluvený jazyk. Autorka vycházela ze zvukových záznamů korpusu mluvených textů. Vývoj lingvistiky směřující ke zkoumání mluvených textů souvisí samozřejmě i s rozvojem techniky, zejména audiovizuální, která umožňuje kvalitně nahrávat mluvené slovo. (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDEROVÁ, 1992) Tento fakt potvrzuje i rozvoj korpusové lingvistiky, která nachází své místo v jazykovědných disciplínách v posledních dvaceti letech. V roce 1994 byl založen Ústav Českého národního korpusu, jehož tým byl sestaven z mnoha univerzitních pracovišť a ÚJČ AV ČR. Prozatím jsou v jednoznačné převaze korpusy psaného jazyka; v řadě obecných korpusů SYN (psané, synchronní) se nalézají přes 2 miliardy slov. Kromě obecných psaných korpusů řady SYN existují také specializované korpusy, zaměřené například na školní písemné práce (SKRIPT2012) nebo na oblast soukromé korespondence (KSK-DOPIŠY). Mluvené korpusy

se také živě hlásí ke slovu. Největší a také nejnovější mluvený korpus je ORAL2013: korpus spontánní mluvené češtiny, jenž je výsledkem čtyřleté práce pracovišť Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Univerzity Palackého v Olomouci, Masarykovy univerzity v Brně, Západočeské univerzity v Plzni a Univerzity Hradec Králové. Tento korpus čítá na 2,79 milionů slov. Další mluvené korpusy, které se shodují v počtu slov 1 milionu, jsou ORAL 2008: sociolingvistický vyvážený korpus neformální mluvené češtiny, a ORAL 2006: korpus neformální mluvené češtiny. Místopisně jsou odlišeny korpusy PMK: Pražský mluvený korpus a BMK: Brněnský mluvený korpus. Specificky zaměřený je korpus SCHOLA 2010: korpus vyučovacích hodiny. Poslední tři korpusy čítají pod jeden milion slov.

V celosvětovém měřítku můžeme vyzdvihnout BNC: Britský národní korpus (100 milionů slov) a jeden z prvních korpusů vůbec Americký Brown Corpus.

Můžeme tedy s jistotou říci, že zkoumání mluveného jazyka se v posledních desetiletích dostává do popředí zájmu lingvistů.

Korpusová lingvistika dovoluje nahlédnout do specifik mluvených projevů i díky přepisům nahrávek, tedy prostřednictvím jazyka psaného, upraveného tak, aby dokázal demonstrovat prvky mluveného jazyka. Obrovský přínos má korpusová lingvistika pro oblast fonetiky a fonologie.

2.2 Vlastnosti a specifika mluvených projevů a komunikační situace

Od samých počátků lidské existence provází člověka primární podoba jazyka, tedy podoba mluvená. Také způsob osvojování jazyka je od útlého dětství každého jedince přirozený, na základě napodobování jeho okolí. Specifickým rysem mluvené komunikace je to, že probíhá v čase; jde o kontinuální proud zvuku a je závislá na situaci, v níž se odehrává. Takovou situaci nazýváme situací komunikační. Jde tedy o projevy situačně zakotvené; pro správné pochopení sdělované skutečnosti jsou důležité i vizuální, neverbální (mimika, gestika, haptika, posturika) a sluchové faktory (intonace, tempo řeči, větný přízvuk, pauzy apod.). Podstatná je také psychosociální charakteristika účastníků komunikační situace (původce a příjemce= komunikanti). Jejich role, vztah, věk, pohlaví, povaha a znalosti předurčují průběh komunikace. Zvláště jde o zkušenosti společné a o stanovisko, které k předmětu komunikace a také k sobě navzájem komunikanti zastávají. Jednotné zájmové nebo pracovní působení je dalším důležitým situačním faktorem. Povaha komunikační situace je závislá také na sociálním a profesním postavení původce a příjemce. Jejich vztahy mohou být symetrické

nebo asymetrické. Rovnocenné rozhovory se odehrávají na úrovni přátelské, rozhovory nerovnocenné na úrovních podřízenosti a nadřízenosti, např. v pracovněprávním vztahu nebo při generačních rozdílech. Kromě již zmíněných činitelů komunikační situace uvedeme dále okolnost prostředí, ve kterém se interakce odehrávají. Na základě sdíleného prostoru komunikace se vymezují projevy oficiální od neoficiálních, spisovné od nespisovných. (GREPL, KARLÍK, 1998) Všechny tyto faktory se spolupodílejí na vytváření každé komunikační situace. To, jakým způsobem se pod vlivem těchto okolností utváří komunikační akt, nazýváme komunikační událostí. Komunikační událost je specifikem pro dialogickou komunikaci, protože vyžaduje reakci na stimul a následnou „reakci na reakci“. (HIRSCHOVÁ, 2006)

Podle typů vlastností mluvených projevů je můžeme třídit takto:

- připravenost – předem připravené (např. dotazování), předem nepřipravené (spontánní) a polopřipravené (např. s osnovou),
- způsob projevu – čtené a nečtené,
- počet aktivních účastníků komunikační situace – monologické a dialogické,
- stupeň veřejnosti – veřejné a neveřejné,
- stupeň formálnosti – formální a neformální.

Jednotlivé druhy mluvených projevů se mohou vzájemně prolínat a také se ve většině případů prolínají a kombinují, navzájem se nevyklučují. (DANEŠ, 1969)

Tato práce je zaměřená na projevy nepřipravené popř. polopřipravené, převážně nečtené, dialogické, veřejné a co do stupně formálnosti na projevy v její různé míře.

Uvedeme ještě jeden pohled na typologii komunikace, který bere ohled na šíři a komplexnost jevů, na míru typizace komunikační situace a na podobu typizace. Krajiní body typizace jsou: komunikace interpersonální/masová, verbální/neverbální, veřejná/soukromá, institucionální/neinstitucionální, psaná/mluvená, v jednom kódu/ve více než jednom kódu a tváří v tvář/distantní. Konkrétní komunikační situace se pohybují na pomyslné ose mezi krajními body.

Tabulka 1

KOMUNIKACE										
VERBÁLNÍ								NEVERBÁLNÍ		
INTERPERSONÁLNÍ						MASOVÁ				
SOUKROMÁ			VEŘEJNÁ				VEŘEJNÁ			
TVT	DÍSTANTNÍ		TVT		DÍSTANTNÍ			DÍSTANTNÍ		
	DP	DPČ	I	NI	DP		DPČ	DP	DPČ	
					I	NI	I	NI	I	

Použité zkratky: tvt – tváří v tvář, dp – distance prostorová, dpč – distance prostorová a časová, i – institucionální, ni – neinstitucionální

(HIRSCHOVÁ, 2006)

Pro naši práci je důležitá další vlastnost mluvených projevů, kterou je třeba pro účely tohoto textu objasnit, totiž kontaktní prostředky. Kontaktní prostředky jsou důsledkem předpokladu přítomnosti adresáta, bez které by nebylo možné pokládat projev za mluvený. Mezi kontaktní prostředky patří:

- vokativ v oslovovací funkci (*to jsem se, **Karle**, nasmála*),
- citoslovce v kontaktní funkci (***hej**, ty's mi teda dal*),
- partikulizované výrazy slovesného původu v kontaktní funkci (***to víte**, lidé jsou různí*),
- výrazy jiného původu s funkcí presumpční (*pochopila jsem to správně, **že***),
- kontaktní dativ s funkcí navázání a držení kontaktu (*já **ti** už nevím, jak to bylo*),
- sloveso „mít“ namísto slovesa „být“ ve funkci objektové spony (*to **máš** přece jedno*),
- „transponované“ užití nenáležité kategorie osoby s funkcí spoluúčasti (*tak to **máme** za 150 korun.*), porov. GREPL, KARLÍK, 1998.

Vydeme-li z Danešovy typologie (1969), kontaktní prostředky jsou typické zvláště pro mluvené projevy nepřipravené popř. polopřipravené, nečtené, bezvýhradně dialogické, neformální a převážně neveřejné event. veřejné neformální.

2.2.1 Rozdíly mezi projevy mluvenými a psanými

V jazykové kompozici psaných a mluvených projevů přirozeně dochází k diferenciaci

jazykových prvků, což vychází z odlišných podmínek, za jakých vznikají. Při charakteristice mluvených projevů vycházíme vždy z porovnání s projevem psaným a naopak. Každá z těchto forem plní své specifické funkce a není je možné ani striktně oddělovat ani pouze porovnávat a na tomto základě stavět charakteristiku. (MÜLLEROVÁ, 1994)

Prvotním rozdílem mezi projevy mluvenými a psanými je způsob osvojení. Zatímco mluvená komunikace je osvojována přirozenou cestou již od útlého dětství, písemným projevům se věnujeme později cíleně pomocí učení. Mluvený projev má na rozdíl od psaného tu schopnost, že dochází k okamžitému porozumění a účastníci komunikace mohou pohotově reagovat na sdělovanou skutečnost. Psaný projev naproti tomu vyžaduje určitou míru zkušenosti a je vnímán po úsecích. Vždyt' jedním z cílů základního vzdělávání je právě porozumění textu, schopnost interpretace a reprodukce a třídění podstatných informací. Na mluvenou komunikaci také nejsou kladeny takové nároky jako na tu psanou. Od psaného textu se vyžaduje jistá kompozice, většinou také spisovnost (s výjimkou např. osobní korespondence nebo umělecké literatury) a vhodné uspořádání informací. Při písemném projevu má autor možnost zamýšlet se nad sdělovaným obsahem, má příležitost k přeformulování obsahu i způsobu sdělení. I druhá strana této komunikační situace, a to čtenář, tedy recipient, má možnost se nad určitou pasáží pozastavit, eventuálně dohledat potřebné informace o tématu, aby textu lépe porozuměl. Psaný projev je obvykle připravený a myšlenkově propracovaný; nižší míru připravenosti sledujeme v komunikaci ve virtuálním prostředí při chatování nebo posílání SMS zpráv. Mluvené slovo je navíc mnohem příznakovější. Je ovlivněno spontánností výslovnosti i volby jazykových prostředků, není vázáno na pravopisná pravidla. Při mluveném projevu často dochází na základě asociací účastníků komunikace k přeskokování od tématu k tématu, psané texty jsou naproti tomu schopné pojmut téma komplexně. Takovou schopnost mluvené projevy nemají, protože probíhají v čase. Mají pouze takovou možnost; v případě připraveného monologického projevu (např. přednáška) nebo u předem připraveného interview. Na účastníky komunikační situace jsou tedy kladeny vyšší nároky, protože se očekává, že reakce na sdělovanou skutečnost bude okamžitá. Mluvené projevy se vyznačují nepřipraveností (s výjimkou promluvy připravené k specifickým příležitostem, např. přednáška, proslov, prohlášení), mnohem vyšší emocionalitou a angažovaností, s čímž souvisí také užití intonace a dynamiky projevu.

Psané texty se dále vyznačují volbou náročnějších témat, mluvené oproti tomu sledují tematiku elementární, tematiku každodenního života a bývají zaměřeny na vztahy mezi

komunikanty. (HOFFMANNOVÁ, 1997) Toto tvrzení je rozhodně velmi zjednodušené, protože mluveným projevem může být vedena například diskuze mezi odborníky a psaným může být v dnešní době velmi rozšířená komunikace přes internet, která probíhá v rychlých výměnách sdělení a vyznačuje se citelným prvkem mluvenosti.

Mluvené projevy se vyznačují svou aktuálností a pevnou vazbou k probíhající realitě. Psané projevy mají dlouhodobou platnost a mohou dobře fungovat i v odtržení od situace, umožňují vytvářet a poznávat kulturní dědictví a jsou ve své podstatě nadčasové. „Specifičnost obou těchto forem je způsobena především odlišnými podmínkami produkce příslušných textů. Ty mají vliv zejména na syntaktickou a textovou výstavbu písemných a mluvených projevů.“ (MÜLLEROVÁ, 1994, s. 25)

2.2.2 Syntax mluvených projevů

Nezbytnost zkoumání mluvených projevů také ze syntaktického hlediska vyjádřil jako jeden z prvních lingvistů Karel Hausenblas na brněnské syntaktické konferenci v roce 1961. Požadavek vycházel prvotně z obavy, že vlivem médií budou zachovalé nářeční útvary ustupovat a tak bylo žádoucí započít s jejich zkoumáním. Potřebu a zajímavost zkoumání mluvených projevů běžného dorozumívacího styku zdůvodňuje těmito mnohostrannými argumenty:

- z kvantitativního hlediska mají mluvené projevy podstatný podíl v dorozumívacím aktu,
- běžně mluvené vyjadřování má velký vliv na vyjadřování spisovné (a naopak),
- pro zkoumání nářeční syntaxe budou důležité i poznatky ze zkoumání běžně mluvených projevů jak fakticky, tak metodicky,
- pro literárněvědnou oblast a oblast umělecké literatury budou poznatky využitelné při přímé řeči postav nebo v dramatickém dialogu,
- pro výklad jevů staršího jazyka, aby bylo možné pojmut náš jazykový systém co nejkomplexněji, synchronně i diachronně,
- charakteristické rysy syntaxe jsou výraznější právě v běžně mluvených projevech (slovosled, vyjadřování podmětu, neslovesného přísudku, redundantní vyjadřování, neúplnost vyjádření apod.),
- běžně mluvený jazyk snáze přejímá z cizích jazyků.

(HAUSENBLAS, 1962)

Karel Hausenblas apeloval také na zkoumání mluvených projevů z hlediska jejich navazování v souvislosti s aktuálním členěním výpovědi. Položil základy pro studování mluvených projevů a mnoho dalších lingvistů jej v tomto směru následovalo. Dnes je studium mluvených projevů jedním z nejzajímavějších a nejvíce zkoumaných oborů lingvistiky. V českém prostředí přispěla ke zkoumání mluvené podoby jazyka Pražská škola již v první polovině 20. století, a to zejména v teorii mluveného a psaného jazyka Josefa Vachka a v pracích o monologu a dialogu Jana Mukařovského. V druhé polovině 20. století se mluvenými projevy zabýval například představitel generativní mluvnice Noam Chomsky ve svých teoriích o hloubkové a povrchové struktuře a ve vymezení pojmů „kompetence“ a „performance.“ Dnes zažívá svůj vrchol lingvistika korpusová, která se zabývá i syntaktickým hlediskem mluvených projevů.

Mluvené projevy se vyznačují zejména nastavováním promluv (juxtapozice, adice) a uvolněností syntaktické stavby. (GREPL, KARLÍK 1998) Ve spontánních mluvených projevech je obtížné jasně vymežit větu, což je dáno právě uvolněností syntaktické stavby. Intonací vymezená ohraničenost nemůže plnit stejnou funkci jako grafická hranice v projevu písemném.

Karel Hausenblas následně ve svém pojednání uvádí specifické jevy, které jsou mluveným projevům vlastní a upozorňuje při tom na to, že tyto jevy nelze považovat za okrajové, nýbrž za základní. Uvádí obecné principy i konkrétní příklady.

Obecné principy syntaxe mluvených projevů:

- projevy jsou doplňovány v rovině mimojazykového vyjádření, nejsou tedy tak uzavřené,
- zjevná technika mluvení,
- neúplná realizace větných konstrukcí,
- možnost různé interpretace promluv související s uvolněností větné stavby,
- výpovědní celky nemají ostré hranice,
- subjektivní pořádek slov.

Konkrétní příklady jevů syntaxe mluvených projevů:

- Vyjadřování podmětu se v mluvených projevech realizuje duplicitně. Na první pozici stojí zájmeno, osobní nebo ukazovací (případně obě) a na druhém nebo vzdálenějším postavení se nachází teprve podstatné jméno: *ona ta (tvoje) sestra to neví.*

- Konstrukce typu *Já že jsi utek celej rozklepanej*.¹
- V presupozici nebo v postpozici stojí přívětné konstrukce, které mají velmi různé funkce, tvoří s větou jednu výpověď: *podívej se, .../...víte?*²
- Často dochází k neúplnosti větných konstrukcí, které se realizují ve dvou formách: v implicitnosti a v neúplnosti vyjádření. Implicitní je to, co zůstává nevyjádřené, ale je obsažené v situaci nebo v kontextu: *Platit!* (v restauraci.) Není-li ve výpovědi obsažen člen, který je konstrukcí vyžadován, mluvíme o neúplnosti vyjádření: *Máte ještě () do první řady?* (vstupenky)
- Jsou užívána výplňková slova při snaze udržet plynulost projevu nebo při uvažování o volbě vhodného výrazu: *já ti povím...*
- Časté je užívání vsuvek a odbočování od hlavní linie promluvy a následný návrat k ní.
- Mluvčí má sklony k užívání ustálených, ustrnulých konstrukcí. Jejich stereotypním opakováním dokazuje nezáměr o kreativní přístup k jazyku: *třešnička na dortu, artikulovat problém*.³

(HAUSENBLAS, 1962)

Autor uznává, že není možné vyjmenovat všechna specifika syntaxe mluveného projevu, což mu nelze mít za zlé. Zasloužil se o první vážný krok při postupném budování výchozího materiálu a na jeho výklad navázalo mnoho dalších lingvistů. Jedním z nich je Olga Müllerová, která o pět let později publikovala pojednání v časopise *Slovo a slovesnost*. Její stať vychází z konkrétního jazykového materiálu, jež byl získán přepisem magnetofonových záznamů. Autentický materiál použila pro demonstraci syntaktických prvků mluvených projevů. Z dalších rysů mluveného projevu můžeme na základě jejích poznatků jmenovat například:

- časté opakování ukazovacích zájmen,
- dvojí vazbu slovesa na tentýž objekt. (MÜLLEROVÁ, 1994)

Pro nepřipravené mluvené projevy nebo pro projevy připravené, ale stylizované jako spontánní pro dosažení požadovaného efektu promluvy vystupují do popředí jednoslabičné začátky výpovědi (*se, sem, bych, ...; se tam půjdu podívat, sem to nevěděl, bych to neviděl tak černě*). Ty se vyskytují kromě mluvených projevů také v písemné komunikaci nejen v internetovém prostředí, ale také v psaných uměleckých projevech, například v divadelních

1 Konstrukce tohoto typu nedokáže autor ve své době přesně pojmenovat. Uznává, že tuto konstrukci nelze považovat pouze za eliptickou, ale konkrétní označení zůstává nevyřčené. Dnes již víme, že tento druh vyjádření můžeme nazvat kontrakcí, tedy stažením souvětných konstrukcí.

2 Dnes bychom tento proces uvozování výpovědi nebo připojování na konec výpovědi nazvali partikulizací,

hrách nebo komiksech (přímá řeč postav), tedy v textech výrazně ovlivněných mluvenou komunikací. Tato jednostabičná slova jsou interpretována jako příklonky (klitika). Spisovná čeština neumožňuje jejich postavení na začátku věty, jsou bez přízvuku a vyžadují alespoň jeden předcházející člen, např. podmětové zájmeno nebo částici. Lingvistika nabízí trojí interpretaci tohoto jevu. Může být chápán jako důsledek slovosledné inverze, jako jednoduchá elipsa zájmeně nebo částicového výrazu nebo jako charakteristický jev navazování na předcházející repliku následnou výpovědí. (HOFFMANNOVÁ, KOLÁŘOVÁ, 2012) Není však možné jednoznačně se přiklonit k jedné z interpretací. Je nutné vycházet z konkrétních dokladů a zohlednit charakter toho kterého vyjádření individuálně.

Všechny prvky, typické pro nepřipravené mluvené projevy, mají svou specifickou funkci v komunikační situaci. Tak například neúplné vyjadřování je podle svého druhu děleno na kontextové a situační. Z kontextu nebo ze situace si může posluchač bez větších obtíží vynechaný obsah doplnit. Nadbytečná vyjadřování mají své opodstatnění jak na straně původce, tak na straně příjemce. Mluvčí si pomocí redundance udržuje možnost další výpovědi a zaopatřuje si čas potřebný pro formulaci myšlenek nebo jen chce část výpovědi zopakovat kvůli její závažnosti. Posluchači nabídne redundantní vyjadřování další informace o druhém účastníku komunikace a celkově vylepšuje kompletní percepci sdělované skutečnosti. To samé platí i o prvcích spjatých s technikou vyjadřování. Mluvčí za jejich pomoci segmentuje promluvu a vytyčuje důležité informace. Jednoslabičné začátky výpovědi plní expresivní funkci.

2.2.3 Rétorické zásady syntaktické procedury

Oblasti rétoriky se v tomto textu dotýkáme z praktického důvodu. Rétorika se zabývá realizací připravených mluvených projevů. Tato práce vychází z jazykového materiálu nashromážděného z televizního vysílání a jedním z vybraných televizních pořadů jsou Otázky Václava Moravce, u nichž se předpokládá vyšší míra připravenosti účastníků, zejména na straně moderátora.

Podle Lotka je velmi úzký vztah mezi „nedbalým vztahem k jazyku a nedbalým myšlením“. (LOTKO, 2004, s. 51) Soudy vypovídáme pomocí vět, které skládáme z vybraných lexikálních jednotek. Věty a výpovědi mluveného textu se mohou svým protože je oslabená slovnědruhovává povaha výrazů, a tak nevstupují do syntagmat. Podporují emocionální projev mluvčího.

3 Z dnešního pohledu bychom takové konstrukce nazvali floskulemi, jimž se v českém jazyce věnuje Vladimír Just.

charakterem shodovat s konstrukcemi psaných textů, mohou být modifikovány mluvenostními jevy, mohou být považovány za specifické pro mluvený text nebo jsou nepravidelné a mohou se interpretovat jako defektní. (MÜLLEROVÁ, 2011) Chybami v oblasti syntaktické procedury dáváme najevo například nedostatečné myšlenkové zpracování sdělovaného obsahu, resp. neschopnost logicky myslet. Při mluveném projevu proto může docházet k několika chybám, které mohou mít nepříjemné důsledky, protože oslabují okamžitou a jednoznačnou interpretaci sdělované skutečnosti. Proto bychom se jich měli snažit vyvarovat a měli bychom dbát jistých zásad.

- Falešná syntagmata: ve větě bychom měli řadit slova tak, aby vedle sebe nestála ta slova, která mohou tvořit tzv. falešné syntagma, tj. nepravé větné dvojice (např. příslovce mohou syntakticky určovat jak sloveso, tak adjektivum: *popsal důkladně zamlčovaná fakta*).
- Typy vět a jejich délka: v mluvených projevech by se měly střídat jak věty jednoduché, složené i souvětí. Často užíváme vsuvky, abychom vhodně doplnili text; za účelem srozumitelnosti je však třeba brát zřetel k zvukovému odlišení.
- Slovesné a jmenné vyjadřování: obecně platí, že jmenné vyjadřování je pro vnímání snadnější než vyjadřování slovesné. Jmenné vyjadřování je pro posluchače abstraktnější, mnohdy se hromadí v rámci jedné výpovědi, čehož by se měl každý řečník vyvarovat.
- Nepravé vedlejší věty: slouží k těsnějšímu spojení výpovědí, ale mohou komplikovat vnímání projevu.
- Odchytky od větné stavby: anakolut, zeugma a kontaminace, hodnotí se jako syntaktické nedostatky.
- Slovosled: slouží k plynulému zapojení věty do kontextu, k významovému odstupnění věty a k zvukově plynulému a rytmičtějšímu projevu. Vhodný slovosled usnadňuje orientaci v promluvě. (LOTKO, 2004)

2.3 Kultura a kultivovanost mluvených projevů v televizním vysílání

V televizním vysílání existuje celá řada zábavních a zpravodajských pořadů, které jsou odlišné ve své míře kultivovanosti a kulturou mluveného projevu.

Po dlouhou dobu panoval ideál spisovného vyjadřování v televizi. Vždyť jazykové

projevy v televizním vysílání ovlivňují ostatní uživatele jazyka (recipienty) a měly by proto být reprezentativní. V současné době ale „proměna sociálních a kulturních hodnot [...] způsobila, že ostrou hranici mezi lingvistickými rysy mluvených projevů veřejných a neveřejných dnes vést nelze, vzhledem ke klesající prestiži řeči charakterizované rysy oficiálnosti a formálnosti a rostoucí prestiži řeči záměrně prezentující neoficiálnost, neformálnost, spontánnost a bezprostřednost, ať už přátelskou, srdečnou a vlídnou, anebo kritickou, konfliktní až útočnou“. (ČMEJRKOVÁ, JÍLKOVÁ, KADERKA, 2004, s. 244) Odhlédneme-li od pořadů předem připravených, setkáváme se s užitím češtiny spisovné i nespisovné. Kombinaci užívání těchto dvou forem nazýváme termínem *konverzační jazyk*. Pro účely mnoha pořadů je důležité, aby se vystupující osobnosti přiblížily divákovi a kromě obsahu sdělení využívají za tímto účelem i formu sdělení. Lidé, kteří vstupují do mediálního dialogu, by měli volit své vyjadřování adekvátně k situaci, k tématu i k adresátovi. Vystoupení v politické debatě si vyžaduje jiný přístup než povídání v pořadu zábavního charakteru. Toto kritérium nazýváme *kritériem přiměřenosti*. Pro hodnocení kultivovanosti mluveného projevu je tedy zapotřebí zohlednit nejen formálnost nebo neformálnost rozhovoru, ale také žánrovou a stylovou příslušnost pořadu nebo míru závažnosti zvoleného tématu. Dalším kritériem je *kritérium jazykové správnosti*, které je podmínkou srozumitelnosti výpovědí. Jazykovou správností rozumíme správnou výslovnost včetně adekvátního užívání intonačních činitelů, dále gramatickou správnost, při níž by se měl zkušený mluvčí vyvarovat zejména odchylek od větné stavby, a logickou správnost, která souvisí s celkovou výstavbou promluv.

2.3.1 Požadavky na moderátora

Vyjadřování v televizním vysílání má zcela určitě velký vliv na jazykové povědomí diváků. Proto by měli mít moderátoři všech pořadů velice dobrou vyjadřovací schopnost.

Televizní pořady můžeme rozdělit na publicistické a zábavné. Na publicistické pořady je kladen nárok dodržování normy spisovného jazyka, protože jsou z větší míry připravené. Jde o zpravodajství, reportáže, komentáře apod. Ostatní publicistické pořady, jako je například politická debata, jsou polopřipravené. Zábavné pořady předpokládají nižší míru polopřipravenosti a nepřipravenost mluvených projevů.

Moderátor/redaktor si připravuje otázky, ale během diskuze nebo debaty se musí do jisté míry přizpůsobovat odpovědím svých hostů. Vyjadřování moderátora/redaktora je hodnoceno kritériem přiměřenosti a jazykové správnosti. Navíc musí moderátor dbát na to,

aby své hosty dovedl k těm tématům, které budou diváky zajímat. Dále „je na něm, aby [...] uměl navodit přátelské ovzduší, navázat kontakt s účinkujícími i s diváky, klást aktuální otázky, vracet mluvčí k otázkám nezodpověděným, přimět je k jednoznačným, věcným a stručným odpovědím, včas a taktně přerušovat projevy nekorektní, řídit diskuzi obratně a citlivě, vhodně reagovat i na různé nečekané podněty a situace, ať už se v nich octne sám, nebo některý jiný z účinkujících“. (KNAPPOVÁ, 1970, s. 161) Moderátor by si měl také udržet nezaujatost a měl by se vyvarovat prezentování vlastních názorů. Na vyjadřování hostů nejsou kladeny takové nároky, ale přinejmenším kritérium přiměřenosti by mělo být respektováno. Hosté-odborníci by měli dbát na srozumitelnost svého vyjadřování, vyvarovat se přílišného používání odborných termínů a v případě užití je vysvětlovat.

Na konferenciéra/moderátora v zábavních pořadech jsou kladeny stejné obecné nároky jako na moderátora debatního pořadu, specifické požadavky se ale v mnohém liší. Jeho úloha vyplývá z charakteru pořadu, ze společenské objednávky; musí zajistit, aby pořad působil uvolněně a aby bavil diváky. Z tohoto důvodu je respektováno odchýlení od spisovného vyjadřování, v jeho projevu „může docházet k vzájemnému funkčnímu střídání a prolínání prostředků jazyka spisovného a běžně mluveného, a to tehdy, slouží-li např. běžně mluvený jazyk k navozování zábavy, používá-li ho konferenciér při vyprávění anekdot, při líčení příběhů ze života apod. Jeho funkční užití je samozřejmě podmíněno dodržováním spisovné normy tam, kde je na místě, např. v situacích, kdy konferenciér mluví oficiálně, vystupuje v roli komentátora pořadu, oznamuje něco divákům, mluví o věcech, které zasluhují pozornosti a vážnosti, kdy jeho druhá funkce, totiž bavit, ustupuje poněkud do pozadí“. (KNAPPOVÁ, 1970, s. 165)

Kromě posuzování řeči může divák navíc hodnotit i neverbální komunikaci mluvčích a jejich soulad se sdělovanou skutečností. Na moderátora by měl být příjemný pohled, měl by mít divákovy sympatie a stejně tak jeho vyjadřování by mělo být srozumitelné, aby nebyl divák nucen vynakládat velké úsilí pro porozumění. Moderátor by měl plnit funkci řečového vzoru.

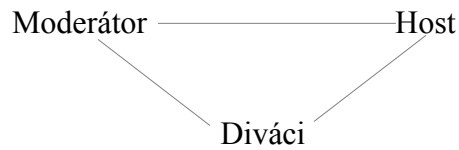
Zcela jiný přístup vyžadují pořady, v nichž nefiguruje postava moderátora – zprostředkovatele rozhovorů. Za takové pořady považujeme reality show, dále například zábavně-gastronomický pořad *Ano, šéfe! / Už dost, šéfe!*, který se svou koncepcí také přibližuje reality show, nebo jiné gastronomické pořady, v nichž hlavní aktéři pouze informují o způsobu vaření, promluvami doprovázejí činnost a jejich primární úlohou není

zprostředkovat informativní nebo zábavný rozhovor s hostem. Ve svých promluvách se obracejí jen k divákům. Právě mluvčí v takových pořadech příliš nerespektují kritérium jazykové správnosti. Jejich mluva je uvolněná a přibližuje se charakteristice projevu neveřejného. Do těchto projevů se dostávají expresivní výrazy, výjimkou nejsou ani výrazy vulgární.

2.3.2 Mediální dialog

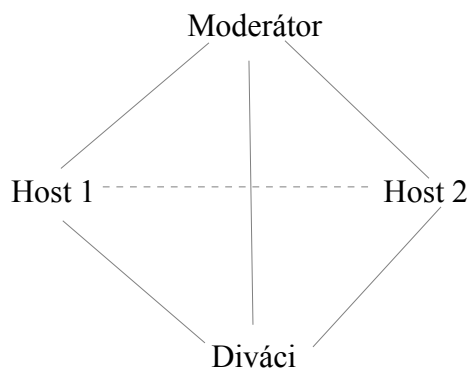
Termínem *dialog* rozumíme rozmluvu, debatu, diskuzi, rozhovor apod. dvou a více osob. „Analýza dialogu, dialogismu, dialogičnosti, polyfonie dvou a více hlasů, které jsou ve vztahu impulzu a odezvy, stimulu a reakce, otázky a odpovědi, pochopení, nepochopení, echa, navazování, střetu, konfliktu a – obecně řečeno – vzájemné reflexe, tvoří metodologickou osu analýzy diskurzu rozvíjející se v posledních několika desetiletích.“ (ČMEJRKOVÁ, JÍLKOVÁ, KADERKA, 2004, s. 259) Základním předpokladem dialogu je tematická posloupnost, tematický soulad partnerů komunikace.

Mediální dialog plní funkci zprostředkování informací pro diváky, a to přímo z úst hostů (na rozdíl od zprostředkování informací ve zpravodajských pořadech). Úlohou hosta/hostů je informovat, postavit se za svůj názor v konfrontaci s dalším hostem nebo pobavit diváky. Moderátor a jeho host/hosté mají asymetrické role. Moderátor může přerušovat promluvu nebo měnit téma, což si host většinou dovolit nemůže, a pokud tak učiní, je moderátorem usměřován. Tematická posloupnost rozhovoru bývá narušována zejména v odborných debatách (na rozdíl od běžného denního rozhovoru, ve kterém jsou komunikanti ochotni a připraveni měnit téma rozhovoru). Oba mají totiž na paměti diváka, na kterého se snaží zapůsobit a tak se chtějí prezentovat v nejlepším světle. Mediální rozhovory jsou silně ovlivněny onou explicitní přítomností adresáta, tedy diváka. „I oni, tedy třetí osoby, se však mohou na komunikaci podílet, mohou dokonce být pravým cílem replik, jež si spolu vyměňují mluvčí s adresátem. Takový dialog má vlastně triadickou strukturu.“ (ČMEJRKOVÁ, 2011, s. 253) Zejména na začátku a na konci pořadu oslovuje moderátor diváky přímo; diváci jsou přivítáni „u televizních obrazovek“ a na konci pořadu se moderátor s diváky loučí. I v průběhu pořadu moderátoři zmiňují diváky jako neodmyslitelnou součást rozhovoru, např. *řekněme si to ještě jednou zjednodušeně, pro diváky*. Moderátoři se tak snaží vyvolat dojem interakce.

(ČMEJRKOVÁ, HOFFMANNOVÁ, 2003, s. 86)

Pokud je ve studiu přítomno více hostů, dochází často k situaci, kdy reaguje jeden host na druhého, ačkoliv k tomu nebyl vyzván moderátorem. K takovým situacím dochází i v pořadu *Otázky Václava Moravce*.

(ČMEJRKOVÁ, HOFFMANNOVÁ, 2003, s. 86)

K odlišné situaci dochází v improvizacním pořadu *Partička*, který je zaměřen specificky jen na diváky. Herci nesdělují žádné aktuální informace, které by chtěli divákům předat. Jejich úlohou je pouze pobavit a proto se na diváky, kteří jsou přítomni při natáčení pořadu, často obracejí. Výjimkou není ani účast diváka na zábavním programu.

V médiích se v současné době setkáváme se všemi formami mluvených projevů. S nárůstem počtu reality show se dostávají na televizní obrazovky interpersonální soukromé projevy, u nichž je jen minimálně předpokládán ohled na explicitní přítomnost diváka. Setkáváme se tedy i s takovým druhem komunikace, který známe z každodenního života.

2.3.3 Současný výzkum mediálního dialogu

Velký přínos pro zkoumání mluvené podoby jazyka v mediálním dialogu má specializovaný korpus DIALOG, který je spravován Ústavem pro jazyk český Akademie věd České Republiky. Ústav započal svou činnost na konci roku 1996, kdy bylo založeno

audiovizuální studio, ve kterém se pořizují jak audionahrávky tak videonahrávky. Obsahuje veřejné jazykové projevy dialogického typu. Projevy v diskuzních pořadech českých televizí a rozhlasu jsou v něm nahrány a také přepsány. Je morfologicky anotovaný a lemmatizovaný. Žánrově vybírá pořady zpravodajsko-publicistické i zábavní o různé stopáži, díky čemuž archivuje tematicky široké spektrum dialogů. Je proto možné využívat jeho materiál k analýzám, které jsou „orientovány směrem k teorii dialogu [...] a směrem k popisu současné mluvené češtiny“. (ČMEJRKOVÁ, JÍLKOVÁ, KADERKA, 2004, s. 259) Materiál korpusu je shromážděný například z pořadů Na plovárně, Uvolněte se, prosím, Otázky Václava Moravce, Nedělní partie nebo Noc s andělem. Nejnovější verze korpusu je DIALOG 1.1, který obsahuje téměř jeden milion textových slov.

Praktická část

3. Charakteristika vybraných televizních pořadů

Následující text přiblíží pořady, které byly vybrány ke sledování za účelem shromáždění jazykového materiálu. Pořady byly vybrány tak, aby splňovaly předpoklad různorodosti prostředí realizace, podmínku různé míry interakce s diváky a také podmínku pestrosti sociálního postavení vystupujících postav. Byl vybrán pořad zastupující seriózní, politicky zaměřené diskuzní pořady, do kontrastu relace na bázi improvizčního charakteru s nutnou interakcí s diváky a pořad na bázi reality show, kde vystupují lidé, kteří nejsou součástí veřejného života. Nutným předpokladem pro výběr pořadů je přítomnost dialogu/diskuze. Pořady byly vybrány také s přihlédnutím k různé míře formálnosti rozhovorů.

Vybrané televizní pořady mají svůj pravidelný vysílací čas. Je potřeba si uvědomit, že míra sledovanosti každého televizního pořadu je dána jeho vysílacím časem v kontextu s hlavním vysílacím časem, za který je v českém prostředí považována doba mezi šestou a jedenáctou hodinou večerní. Do hlavního vysílacího času tedy spadají pořady *Už dost, šéfe!* a *Partička*. *Otázky Václava Moravce* je možné sledovat v méně lukrativní denní době.

3.1 Otázky Václava Moravce

Otázky Václava Moravce je politicky zaměřený diskuzní pořad vysílaný každou neděli na stanici ČT 1 a ČT 24 v časové dotaci 1+1 hodina (2x 60 minut). Historie relace sahá do roku 2004. Premiéru pořadu je možné sledovat od nedělního poledne nejprve na ČT 1 a poté v pokračování od jedné hodiny po poledni na zpravodajské stanici ČT 24. Reprízy se poté vysílají v nočních hodinách na ČT 24. Otázky Václava Moravce mají i své speciální mutace, které jsou vysílány k mimořádným událostem politického dění (například při příležitosti voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR nebo při příležitosti prezidentských voleb). Mimo vysílací dobu je pořad dostupný online v archivu na webových stránkách České televize: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/video/> a dále například na serveru Youtube: <http://www.youtube.com/user/otazkyvaclavamoravce>.

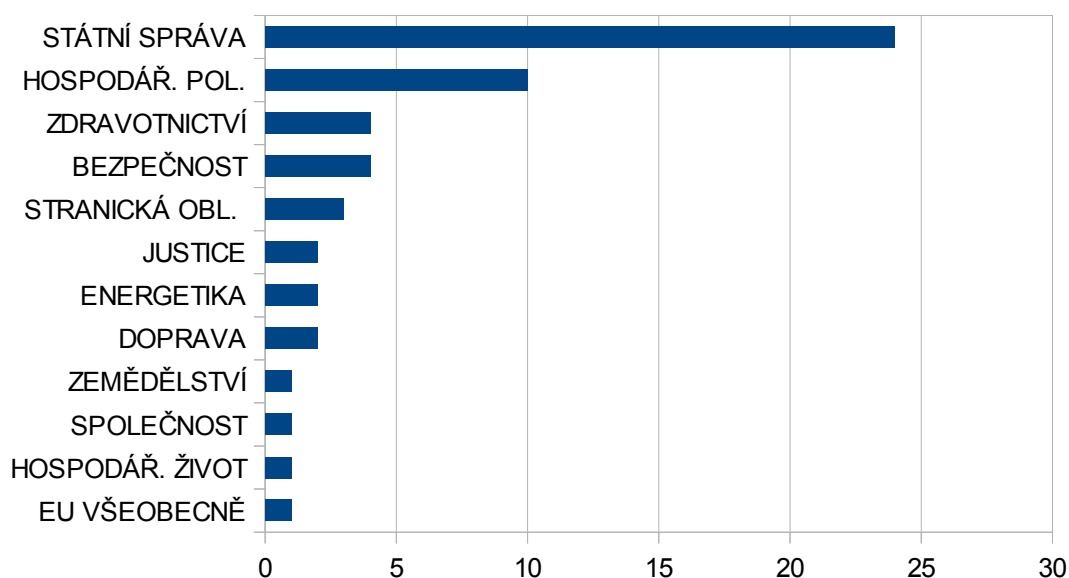
Politické a společenské zaměření pořadu určuje jeho diskuzní podobu. Otázky Václava Moravce mají pevnou strukturu. Po úvodní znělce moderátor přivítá diváky a následně nastíní budoucí průběh diskuze. Uvede diváky do problematiky témat a sdělí, kteří hosté byli k diskuzi na dané téma pozváni. Úvodní řeč je již tradičně ukončena mottem „A o jakých

tématech se po dnešních Otázkách začne mluvit?“ a poté následují krátké reportáže doprovázené slovem moderátora. Prvnímu hostu jsou věnovány $\frac{3}{4}$ času vyměřeného pro první část relace na stanici ČT 1. Patnáct minut před koncem první části pořadu se moderátor loučí se svým prvním hostem, uvede další reportáže a přivítá nové tři hosty, se kterými vede diskuzi až do konce pořadu a následně také druhou část vysílanou na ČT 24. Po první polovině druhé části mění moderátor téma a vítá posledního hosta svého pořadu.

K popisu obsahového vymezení relace nám poslouží Analýza tohoto diskuzního pořadu, dostupná z webových stránek České televize.

Graf 1

Obsahová stránka Otázek Václava Moravce 1 (první část pořadu, ČT1):

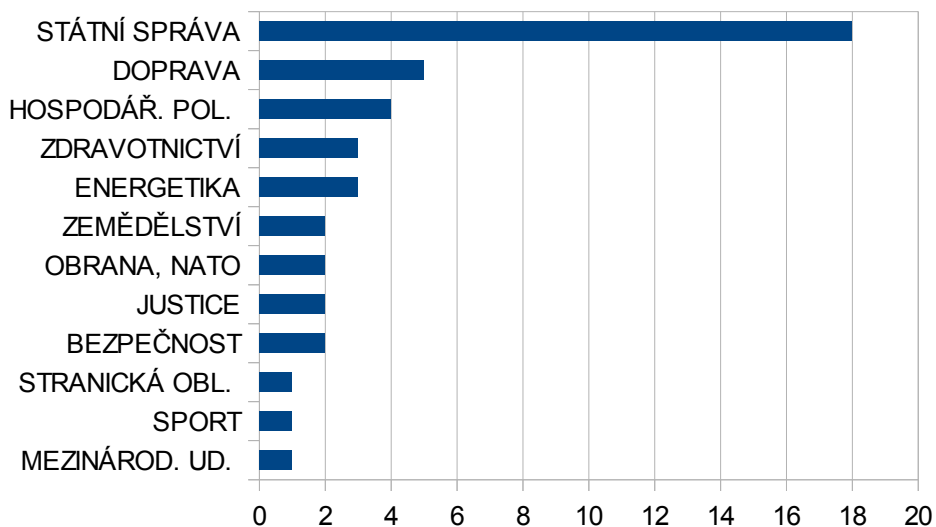
Báze: 55 témat, Média: OVM1 , Období: 3Q/2013

Ve třetím čtvrtletí roku 2013 dominovala (v souvislosti s předčasnými volbami) kategorie STÁTNI SPRÁVA, následována s velkým odstupem HOSPODÁŘSKOU POLITIKOU a ZDRAVOTNICTVÍM. Nejčastějšími tématy v kategorii STÁTNI SPRÁVA byla situace v Poslanecké sněmovně, vláda v demisi a předčasné volby. V tematické kategorii HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA se probírala daňová politika a rozpočet. O ZDRAVOTNICTVÍ se například diskutovalo v první části OVM 29. 9., kdy byl hostem Zdeněk Kabátek z VZP.

Graf č. 1, Obsahová agenda – OVM1, zdroj: Media Tenor, spol. s r. o. (dostupné z <http://img.ceskatelevize.cz/press/2697.pdf>)

Graf 2

Obsahová stránka Otázek Václava Moravce 2 (druhá část pořadu, ČT24):

Báze: 44 témat, Média: OVM2 , Období: 3Q/2013

Variabilita témat se ve 3. čtvrtletí (na rozdíl od 2Q) v obou částech pořadu nijak zvlášť nelišila. DOPRAVA dominovala druhé části OVM 15. 9. s hosty Davidem Čermákem, generálním ředitelem ŘSD a Petrem Moosem, bývalým ministrem dopravy. O ENERGETICE se debatovalo v Otázkách Václava Moravce 2 nejvíce v srpnu. SPORT byl probíráán v souvislosti s fotbalovou korupční aférou.

Graf č. 2, Obsahová agenda – OVM2, zdroj: Media Tenor, spol. s r. o. (dostupné z <http://img.ceskatelevize.cz/press/2697.pdf>)

Na základě požadavků České televize jsou vyhotovovány mediální analýzy diskuzních i zpravodajských pořadů. Analyzována je tematická variabilita a variabilita aktérů televizních diskuzí, objektivita a nestrannost moderátora, transparentnost, vliv moderátora na diskuzi a z hlediska gender zastoupení žen v diskuzních pořadech. Mediální analýza diskuzních a zpravodajských pořadů se realizuje dílčími čtvrtletními zprávami a celkovým ročním výstupem. Dále se na základě Kodexu ČT vyhotovuje analýza jazykové úrovně vysílání od nezávislého jazykového pracoviště, konkrétně Ústavem pro jazyk český AVČR. Otázky Václava Moravce byly podrobeny analýze v prvním pololetí roku 2006 (Světla Čmejrková, Martin Havlík, Petr Kaderka) a v druhém pololetí roku 2011 (Světla Čmejrková, Martin

Havlík, Lucie Jílková, Petr Kaderka). Analýza jazykové úrovně vybraných pořadů je sestavována s frekvencí jedenkrát za pololetí.

3.1.1 Analýza jazykových projevů

Charakteristické prvky jazykových projevů tohoto pořadu vycházejí z jeho specifického zaměření a vysoké formálnosti komunikační situace. Hosty bývají příslušníci politických stran i bezpartijní hosté, jejichž povolání ale předpokládá jistou míru zkušeností s vystupováním na veřejnosti. Většinou jde o hosty – zkušené řečníky. Moderátorovy projevy jsou podrobovány pravidelným analýzám, ze kterých vyplývá, že ve třetím čtvrtletí roku 2013 moderátor chyboval v necelých 3%, z nichž je nejčastější chybou jazykový nedostatek (např. přerok, chyby ve výslovnosti nebo hovorová slova). Tento nízký poměr chybovosti moderátora jen podtrhuje dlouhodobou vysokou prestiž pořadu v rámci srovnání s ostatními publicistickými pořady. Moderátor formuluje své otázky i reakce na repliky hostů bez potíží, dodržuje pravidla spisovné výslovnosti, má širokou slovní zásobu, vyjadřuje se adekvátně k situaci. Jeho profesionální vystupování je ohroženo až v situacích, kdy se nechá tak zvaně unést a zrychluje tempo řeči.

Protože se jedná o pořad politicky zaměřený, je bohatý na užívání floskulí ze stran hostů (např. časový horizont, politické spektrum, vy/komunikovat něco apod.)

Předmětem této práce je syntaktické hledisko projevů, pomineme tedy výslovnostní a lexikální charakteristiku. Do popředí syntaxe vystupuje časté opakování výrazů, elipsa, předsouvání a parcelace. S výjimkou častého opakování výrazů zaznamenáváme tyto zvláštnosti větné stavby pochopitelně jak na straně moderátora, tak na straně hostů. Ze syntaktických nedostatků jmenujeme především kontaminaci a zeugmu, které byly zaznamenány při shromažďování příkladového materiálu pro tuto práci.

3.4 Partička

Partička je zábavní pořad založený na improvizaci stálých herců. Původně byl vysílán na slovenské televizi Markíza, která po jeho velkém úspěchu povolila práva také pro svou partnerskou televizi Prima v roce 2011. Diváci ho dnes mohou sledovat na stanici Prima Cool. Za dobu svojí existence vystřídal pořad různé vysílací časy, v současné době se ustálil na čase 21:50 každé úterý. Časová dotace pořadu je vyměřena na 33 minut. Jde o sestříhaný materiál

sestavený pro televizní účely z podstatně delšího divadelního představení. Původně se začala Partička natáčet v divadle La Fabrika v Praze, v roce 2012 se přesunula do pražské RockOpery a běžná představení se hrají také v divadle Broadway. Představení v divadle je tedy dostupné divákům, jejichž přítomnost charakter pořadu přímo vyžaduje k naplnění svého programu. Kromě pravidelných představení v pražském divadle účinkují herci se svým improvizčním programem v divadlech, kinech, kulturních střediscích i v areálech hradů a zámků po celé České republice. V relaci účinkují čtyři herci (Richard Genzer, Michal Suchánek, Ondřej Sokol a Igor Chmela), moderátor (a zároveň i režisér Daniel Dangl) a hudebník (Marián Čurko). Při zvláštních příležitostech (například „silvestrovské vydání“ pořadu) jsou k improvizaci v divadle přizváni další hosté známí z televizních obrazovek (například zpěvačka Lucie Bílá nebo herečka Taťána Vilhelmová). Partička si brzy získala oblibu u diváků, také díky jejím stránkám na sociální síti Facebook. Dočkala se ocenění také v anketě TýTý. Pořad je kromě obvyklé vysílací doby dostupný na webových stránkách televize Prima: <http://www.iprima.cz/particka/epizody>.

Struktura relace je postavena na střídání jednotlivých her. Jako první přichází na scénu moderátor, který přivítá diváky a představí čtveřici herců a hudebníka. Poté moderátor oznámí název první hry, zopakuje pravidla, případně stanoví téma, o které se mají herci opřít. Často se také obrací k divákům v sále, aby vyslovili své nápady k tématu. Herci začnou většinou bez delší přípravy naplňovat program. Hry se střídají, dokud nevyprší stanovený čas pro představení. Na konci relace moderátor zopakuje jména účinkujících herců a rozloučí se s diváky.

Obsahem pořadu jsou jednotlivé improvizční hry s názvy například *Blázni*, *Párty*, *Detektor lži*, *Jedno písmeno*, *Jedno slovo*, *Literární a filmové názvy*, *Překlad*, *Ptačí perspektiva*, *Reklamace* nebo *Švihlé ruce*. Hry jsou založeny na uměle vyvolané situaci. Herci mají buď asymetrické nebo symetrické postavení. Asymetrické postavení mají například ve hrách *Párty* a *Blázni*, ve kterých je třem hercům určena jejich role; pomocí rozhovorů, chování a kostýmů mají napovědět čtvrtému, který hádá buď jejich povahu, povolání, chorobu apod. Symetrické postavení zaujímá čtveřice herců například ve hrách *Žánry*, *Nálady*, *Jedno písmeno* nebo *Jedno slovo*. Účastníci sehrávají určitou scénku a mění její charakter na základě měnícího se žánru nebo měnících se nálad. V poslední zmíněné hře vytvářejí herci společně příběh.

Z obsahového hlediska bývá pořadu často vyčítána nevhodnost projevů ve smyslu

hranic slušnosti. Expresivně pronášené dvojsmysly se aktéři mnohdy ani nesnaží skrývat a předmětem komiky se tak nejednou stávají situace, které nejsou některým divákům sympatické. Přesto je pořad velmi oblíbený především u mladé generace.

3.4.1 Analýza jazykových projevů

Charakteristické prvky jazykových projevů pořadu *Partička* vycházejí z jeho neformální realizace. Herci nezprostředkovávají divákům žádný důležitý obsah, neinformují o aktuálním dění ani nepředstavují v rozhovorech žádné hosty. Jejich úkolem je výhradně pobavit publikum a také se mu co možná nejvíce přiblížit. Herci se nesnaží o korektnost v jazykovém projevu, čímž jen podtrhují neformální prostředí představení. Z jejich úst zaznívají expresivní slova, neologismy a slang. V komunikačních situacích pořadu vystupuje do popředí pochopitelně elipsa, dále kontrakce a okrajově, ale v porovnání s ostatními pořady výrazně, osamostatňování vedlejších vět. Promluvy herců bývají poměrně krátké a tak jsme nezaznamenali žádný doklad syntaktického nedostatku.

3.5 Už dost, šéfe!

Zábavní, gastronomicky zaměřený pořad *Ano, šéfe!* je realizovaný na základě britské předlohy *Ramsay's kitchen nightmares*. V české mutaci je pořad moderovaný Zdeňkem Pohlreichem, který dal relaci nový rozměr a osobitý ráz. Kuchař navštěvuje převážně české restaurace a jeho úlohou je poradenství v oblasti podnikání a kuchyně. Pořad bylo možné sledovat na televizní stanici Prima ve večerních hodinách, v současné době běží jeho pokračování s názvem *Už dost, šéfe!*, ve kterém se moderátor vrací do vybraných restaurací, aby zjistil, jak se po jeho návštěvě změnila úspěšnost v podnikání. Časová dotace pořadu je cca 50 minut. Všechny odvysílané díly pořadu je možné zhlédnout na webových stránkách televize Prima: <http://www.iprima.cz/anosefe/epizody>.

Obsahem pořadu je „náprava“ gastronomických podniků, které mají nějaký problém ve svém fungování. Struktura je volnější než u předešlých relací, protože vždy vychází z konkrétních potřeb restauračního zařízení. Moderátor nejdříve představí místo, na které byl pozván a v dotyčné restauraci si objedná několik pokrmů, na základě kterých vyhodnotí úroveň podniku. Seznámí se s majitelem/provozovatelem, se zaměstnanci a prostředím podniku. Pozoruje chod v kuchyni a udílí rady pro její lepší výsledky. Během pořadu ukáže

kuchařům způsob, jakým by měli vařit, zajistí zatěžkávací zkoušku pro celou restauraci a vyjadřuje se ke všem nedostatkům, které považuje za důležité odstranit. Poté restauraci opustí a mezi natáčením první a druhé části uplyne doba, potřebná pro případné provedení změn a odstranění nedostatků. Po návratu moderátor zhodnotí realizaci požadovaných změn a zejména úroveň pokrmů.

3.5.1 Analýza jazykových projevů

Moderátor Zdeněk Pohlreich si za své vyjadřování v rámci natáčení vysloužil nejednu nelichotivou výtku. Často užívané vulgarismy odradily mnoho diváků, i tak ale zůstává pořad velmi oblíbený. Moderátorův přístup k jazyku je navzdory všem nedostatkům kreativní, což se odráží i ve faktu, že diváci shromažďují jeho nejvtipnější promluvy (na webových stránkách televize Prima je dostupný také „Pohlreichovsko-český slovník“). Předmětem jazykové komiky bývají především jeho originální přirovnání. Do popředí syntaktických rysů mluveného projevu moderátora vystupují především jednoslabičné začátky výpovědí, jejichž výskyt je v porovnání s ostatními pořady velmi vysoký.

V pořadu vystupují kromě moderátora lidé pracující v restauraci a hosté. Jde tedy o „obyčejné“ lidi, kteří nemají žádné zkušenosti s vystupováním na veřejnosti. I proto je atmosféra relace vysoce neformální, jejím účelem není pobavení diváků, ale naplnění určitého cíle podle potřeb podniku. O zábavní charakter pořadu má zájem především jeho moderátor, který musí naplňovat očekávání režie, nikoli ostatní vystupující postavy. Jazykové projevy účastníků natáčení jsou naprosto spontánní a nestylizované.

4. Metodika shromažďování příkladů

Cílem naší práce je zhodnotit četnost a rozsah nepravidelností větné stavby v nepřipravených mluvených projevech v médiích. Za tímto účelem byly vybrány tyto pořady: Otázky Václava Moravce (ČT 1, ČT 24), Partička (Prima Cool) a Už dost, šéfe (Prima Cool). Pro výběr pořadů byla stanovena podmínka nepřipravenosti nebo polopřipravenosti rozhovorů. V pořadu Otázky Václava Moravce je příprava témat a otázek nutností, na druhou stranu se moderátor dostává k nepřipraveným projevům na základě neočekávaných reakcí hostů. Zdeněk Pohlreich se na natáčení svého pořadu také může připravit, navíc jde o sestříhaný materiál, takže divák nevidí časový rozestup, během kterého by mohlo docházet k přípravě projevu. Absolutně nepřipravené projevy zastupuje v této práci improvizací pořad Partička. Dalším kritériem výběru byla dialogická povaha rozhovorů.

Pořady byly sledovány v časovém období září 2013 – leden 2014. Relace byly vybírány náhodně, nešlo o soustavné sledování všech dílů od každého pořadu v daném období. Vysílání bylo monitorováno v rozmezí deseti až dvanácti dílů od každého pořadu. Protože vysílací čas Partičky je o polovinu kratší než ostatní, což bylo vyrovnáno vyšším počtem sledovaných dílů.

Při zhlédnutí každého z pořadů byly písemně zaznamenávány příklady syntaktických zvláštností a nepravidelností se zaměřením na elipsu, předsouvání, parcelaci, substituci vedlejších vět, osamostatňování větných a infinitivních konstrukcí, stažení a jednoslabičné začátky výpovědí. Na odchylky od větné stavby bylo pohlíženo jen okrajově z důvodu obsáhlosti sledovaných jevů. Pořady nemusely být nahrávány, protože jsou všechny dostupné na internetových stránkách. Zvláště u Otázek Václava Moravce se projevila nutnost opakovaného zhlédnutí, u ostatních pořadů jen výjimečně.

V této práci je uplatňován kvalitativní výzkum založený na srovnávací metodě. Budeme porovnávat četnost jednotlivých druhů nepravidelností a jejich výskyt v tom kterém pořadu. Zaměříme se na každou z nepravidelností zvlášť, uvedeme zaznamenané příklady a vyhodnotíme jejich užívání. Za demonstrovanou výpovědí uvádíme zkratku pořadu, ve kterém se ukázka vyskytla a mluvčí.

Tabulka 2

Pořad	Zkratka
Otázky Václava Moravce	OVM
Partička	PAR
Už dost, šéfe!	UDŠ

Výstupem této práce bude charakteristika výskytu nepravidelností větné stavby v nepřipravených mluvených projevech ve vybraných televizních pořadech.

5. Zvláštnosti a nepravidelnosti větné stavby

V nepřipravených mluvených projevech dochází k dílčím vybočením a odchylkám od větné stavby, což je dáno jejich situační zakotveností. Tyto zvláštnosti mají různý charakter a vznikají za několika různých podmínek. Může jít například o okolnosti promluvy, o potřeby mluvčích, o emocionální příznak nebo o projev jazykové ekonomie. Mluvčí sděluje v komunikační situaci jen to, co je dostačující k porozumění a k dosažení komunikačního záměru. Ze svých výpovědí mluvčí vypouští to, co je zjevné ze situace nebo co již bylo řečeno, ačkoliv z jazykového hlediska jde o neúplné vyjádření. Opakem této tendence je redundantní vyjadřování. Mluvčí mnohdy vysloví více, než je nezbytné. „Určitý úsek textu může obsahovat některé „nadbytečné“ složky, tj. takové informace, které nejsou vyžadovány (nejsou ovšem zpravidla zbytečné a byla by o nich pravděpodobně řeč dále). V jiných úsecích textu se opakují určité výrazy i delší formulace a nesdělují se v nich žádné další věcné informace.“ (AKADEMICKÁ MLUVNICE ČEŠTINY, 1987, s. 650) Svě promluvy segmentují tak, jak si komunikační situace vyžaduje a tím vznikají další druhy větných modifikací. Odchytky mohou tedy vznikat cíleně, jsou úmyslné, slouží také k ozvláštnění promluv a nazýváme je motivovanými odchylkami. Vedle motivovaných odchylek existují odchylky nemotivované, které jsou považovány za chyby. Narušují větnou strukturu například tím, že směšují vazby dvou sloves a tím vzniká nová, ale chybná vazba (**kontaminace**). Dále může docházet k zanedbání dvojí slovesné vazby, při čemž obsahuje věta dvě slovesa, na která se váže jeden předmět v tomtéž pádě, ačkoliv každé ze sloves vyžaduje jinou pádovou vazbu (**zeugma**). K narušení struktury nerespektováním pádové rekece dochází také v případech mechanického přizpůsobování jednoho slova slovu sousednímu (**atrakce**). Další častou chybou ve stylizaci textu je vybočení z větné stavby (**anakolut**). V mluvených projevech dochází k dalším druhům narušení větné stavby, které sice nejsou chybné, ale komplikují repeci sdělovaného. Jde například o kumulaci podstatných jmen slovesných nebo o nadměrné užívání vycpávkových slov. Motivované zvláštnosti větné stavby jsou nazývány výpovědními modifikacemi (porov. GREPL, KARLÍK, 1998) nebo modifikacemi syntaktických konstrukcí v textu. (porov. AKADEMICKÁ MLUVNICE ČEŠTINY, 1987) Úplné větné a souvětné struktury se vlivem situační zakotvenosti výpovědí nerealizují ve své základní systémové podobě a dochází tak k jejich různým modifikacím. U příjemce nedochází k neporozumění, protože si, ačkoliv neuvědoměle, převádí výpověď na její úplný obsah za pomoci dané komunikační situace. Jinak řečeno, pro příjemce je důležitější obsah nad formou.

Různé modifikace formy sdělení korespondují s komunikační situací.

Uvedeme nyní konkrétní příklady jednotlivých modifikací na vzorové větě:

KŠ: dobrý večer, (.) kromě našich diváků ee⁴ v pražském divadle semafor zdravím samozřejmě i naše e⁵ diváky televizní.
(DIALOG, 1.1, Všechno2, KŠ = Karel Šíp)

Vynechání slovesného predikátu ve slovním spojení *dobrý večer* označujeme za elipsu (*přeji dobrý večer*). Danou větu lze modifikovat také v oblasti předmětu: *Dobrý večer, kromě našich diváků v pražském divadle Semafor zdravím samozřejmě i () u televizních obrazovek.*

Spojení *diváky televizní* lze považovat za substituci vedlejší věty: *...zdravím samozřejmě i naše diváky, kteří jsou u televizních obrazovek.*

Za parcelovanou výpověď bychom označili větu: *Dobrý večer, zdravím naše diváky. Zde v divadle Semafor. A u televizních obrazovek.*

Předsouvání výrazů je těsně spjata se zvukovou stránkou souvislé řeči, a to především s větnou intonací: *Televizní diváky – ty zdravím také.*

Osamostatňování je modifikace specifická ve své komunikační funkci. Většinou dává mluvčí najevo emoci výtky, omluvy, protestu apod. Emocionálně neutrální může být osamostatňování infinitivních konstrukcí, např.: *Dobrý večer, mou příjemnou povinností je pozdravit naše diváky.* Infinitiv v tomto případě nahrazuje vedlejší větu podmětnou (*... je, abych pozdravil naše diváky*).

Také kontrakce je úzce spjata s modalitou výpovědi. Jistotní modalitu vyjadřuje stažené *samozřejmě i naše diváky televizní*. Vynechání spojky *že* je v těchto případech běžné (*samozřejmě, že zdravím i naše diváky televizní*).

5.1 Elipsa

Nejrozšířenější výpovědní modifikací je **elipsa**. „Elipsa je nevyjádření částí věty, které jsou podle modelové struktury částmi konstrukce dané věty a které by bylo možno doplnit, neboť se vyrozumívají z kontextu nebo ze situace.“ (ČECHOVÁ, 2011, s. 261) Termín *elipsa* je nutné rozlišovat od termínu *elize*. Zatímco o elipse mluvíme jako o „vypuštění části syntaktické konstrukce, kterou v ní podle větného schématu očekáváme a kterou lze

4 Transkripční značka pro hezitační a responzní zvuky.

5 Transkripční značka pro hezitační a responzní zvuky.

rekonstruovat“ (BACHMANNOVÁ, 2002, s. 122), elizi definujeme jako „vypuštění hlásek z řetězců tvořících slova a takty“ (BACHMANNOVÁ, 2002, s. 123). Elize se tedy týká roviny fonologické a morfonologické a elipsa roviny syntaktické. Situační a kontextovou elipsu rozlišoval už Karel Hausenblas. (1962) Vynechání u kontextové elipsy je motivované snahou neopakovat tatáž vyjádření, vypuštění u situační elipsy je výsledkem snahy o stručnost. Vedle toho uváděl Karel Hausenblas (1962) i elipsy ustálené a aktuální. Jako ustálenou elipsu pociťujeme např. přání *Šťastnou cestu!* nebo *Dobrou chuť* nebo vynechání slovesa pohybu po modálních slovese např. *Musím k lékaři*. O tři roky později uvádí další druhy elipsy i František Daneš (1971). Ten mluví o elipse akutální, která se realizuje v rámci vztahu otázky a odpovědi v dialogu, a o elipse systémové, ve které jde o nevyřčení pouze potenciálních větných členů.

Elipsa se může týkat jakéhokoli větného členu a její rozlišování může mít více podob:

- Vynechávání slovesného predikátu (*Marie přinesla růže a Petr fialky.*)
- Vynechávání *být* ve slovesně-jmenných predikátech (při představování *Můj spolužák.*)
- Vynechávání komponentů složených tvarů slovesných nebo jmenného komponentu slovesně-jmenného predikátoru (*Četls to? – Četl.*)
- Vynechávání infinitivu jakožto součásti složeného přísudku (*Chceš už jít? – Chci.*)
- Vynechávání přísudkového adjektiva (*Ten koš je na odpadky.*)
- Vynechávání podmětu (*Petr nemohl přijít. Měl chřipku.*)
- Vynechávání předmětu (*Co děláš? – Čtu.*)
- Vynechávání výrazů v adverbiálních pozicích (*Pavel odjel do Prahy.*)
- Vynechávání substantiva ve spojení s adjektivem (*Chodili jsme na půlnoční.*)

(GREPL, KARLÍK, 1993, s. 390 – 392)

Mluvnice češtiny přidává k vymezení elipsy prostředky textové koherence, konektory. Tradiční vymezení elipsy kontextové a situační rozvádí na pojetí elipsy anaforické a kataforické. Při anaforické elipse má recipient možnost doplnit elidovaný prvek z předcházející promluvy a při kataforické elipse je možno prvek doplnit z promluvy bezprostředně následující. Situační elipsu nazývá elipsou exoforickou, která nemá textově konektivní funkci. Jednotlivé druhy elipsy přitom není možné striktně oddělovat, protože eliptické vyjadřování se může zakládat jak na jazykovém kontextu, tak na situaci. (AKADEMICKÁ MLUVNICE ČEŠTINY, 1987) Mluvnice češtiny neklasifikuje elipsy podle syntaktického a slovnědruhového kritéria, ale důsledně jen podle syntaktického kritéria:

- Elipsa části syntaktického členu.
  - Vypouštění infinitivu po modálních a fázových slovesech: *Udělal to, protože musel.*
  - Vypouštění části složených tvarů slovesných: *Myslel, že bude závodit, ale nebude.*
  - Vypouštění komponentů složených tvarů slovesných: *Bude pršet? – Bude.*
  - Vypouštění spony nebo jiného neplnovýznamového slovesa: *Já jsem chtěl zůstat, ona odejít.*
  - Vypouštění substantivního komponentu z adverbiálního předložkového spojení: *Jednu kávu se šlehačkou a jednu bez.*
- Elipsa dominujícího syntaktického členu.
  - Elipsa plnovýznamového verba finita v platnosti predikátu: *Kávu. Neurazil jste se? – Proč?*
  - Elipsa nadřazené věty: (Vyřídíte) *Že pozdravuji. Chtěl nakouknout do garáže (a zjistit) zda má nahuštěná kola.*
  - Elipsa dominujícího substantiva: *Jeho generace potřebuje k otázce pět až osm slov, moje (generace) (potřebuje) tři (slova).*
- Elipsa dominovaného obligatorního syntaktického členu: *Nezapomeň navštívit tetu v nemocnici. – Navštívím.*
- Elipsa dominovaného potenciálního syntaktického členu: *Karel se vracel. Vesele si pískal (Karel).*

(AKADEMICKÁ MLUVNICE ČEŠTINY, 1987)

Jednotlivé klasifikace elips jsou v mnohém shodné, pro účely naší práce budeme vycházet ze syntaktického a slovnědruhového kritéria s přihlédnutím ke znakům důsledně syntaktického kritéria. Příklady, na kterých budeme jednotlivé druhy demonstrovat, jsou doplněny o pořad, ve kterém byla výpověď zaznamenána a o mluvčího. Pořady jsou uvedeny pod následujícími zkratkami:

Tabulka 3

Pořad	Zkratka
Otázky Václava Moravce	OVM
Partička	PAR
Už dost, šéfe!	UDŠ

Vzhledem k vysokému počtu výskytu elipsy uvádíme pouze vybrané příklady, ostatní jsou dostupné v příloze této práce.

5.1.1 Vynechání slovesného predikátu a jeho komponentů

Jako nejčastější elipsou se na nashromážděném materiálu ukázalo vynechání slovesného predikátu a vynechání slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech.

5.1.1.1 Elipsa ve výpovědích s indikátorem uvítání

- (1) *Vítejte a hezkou neděli vám všem.* (OVM, V. Moravec)
- (2) *Hezké poledne, Vám i divákům.* (OVM, J. Fischer)
- (3) *Krásné poledne.* (OVM, J. Rusnok)
- (4) *Dobré poledne.* (OVM, L. Linek)
- (5) *Krásný a příjemný večer.* (PAR, O. Sokol)
- (6) *Dobrou chuť!* (UDŠ, provozní)

V uvedených dokladech jde o vynechání slovesa „přát“. Uvítání na začátku televizního pořadu je jedním z důležitých prvků působení na diváka. Příklad (1) byl doložen v každém konkrétním sledovaném pořadu. Jde o ustálený pozdrav moderátora. Typy (2) – (4) ukazují pozdravení jak moderátora, tak televizních diváků, i když explicitně pouze v (2). Variantnost v přivítání diváků u televizních obrazovek je rozmanitá a vedle elidovaných přací vět se setkáváme i s úplnými výpověďmi, tedy včetně samého základu věty. V úvodu improvizací scény (5) nejde o přivítání diváka, ale o počáteční promluvu v rámci improvizovaného rozhovoru. Slovesný základ věty chybí také v přací větě (6).

5.1.1.2 Elipsa ve výpovědích s funkcí výzvy, varování nebo povelu

- (7) *Ono moment, jo.* (OVM, J. Fischer)
- (8) *Ále pozor! S takým malým updatom to urobíme.* (PAR, D. Dangl)
- (9) *Ticho!* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (10) *A už dost!* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (11) *Úsměv!* (UDŠ, provozní)

Výpovědi (7) – (10) vycházejí z předcházejících replik rozhovoru. Mluví reaguje na bezprostředně předešlé sdělení (7), (8) a komunikačního partnera usměřňuje nebo mu (9), (10)

direktivně přikazuje. Situačně zakotvená je výpověď (11).

5.1.1.3 Elipsa v odpovědích na doplňovací otázky

(12) *Tohleto vymyslel kdo, tohleto jídlo? – Chřest? Já.* (UDŠ, Z. Pohlreich – kuchař)

Odpověď na otázku je rématem výpovědi a je zcela synonymní s odpovědí úplnou větou.

5.1.1.4 Elipsa v příslovích, rčeních a ustálených spojeních

(13) *Klobouk dolů.* (UDŠ, Z. Pohlreich)

Vynechání slovesného predikátu (13) jako situačně podmíněné necítíme.

5.1.1.5 Elipsa ve větách se slovesem mluvení

(14) *Přišel jeden můj kamarád, že se zbavuje výrobní knedlíků.* (UDŠ, provozní)

Uvedená věta vyžaduje na pozici před spojkou doplnění např. „a řekl/a povídá“. Na straně recipienta však nemůže dojít k nepochopení, protože si chybějící sloveso doplní automaticky. Tato výpověď je hovorová.

5.1.1.6 Elipsa ve výpovědích s opakujícím se predikátem

(15) *To ani Copperfield nedokázal, co vy!* (PAR, R. Genzer)

(16) *Proč někdo platí daně a jiný ne?* (OVM, V. Moravec)

V případech (15) a (16) je možné určitý tvar plnovýznamového slovesa doplnit do neobsazené pozice jednoznačně.

5.1.1.7 Elipsa při představování a ve výrazech hodnotících situací

Vynechání slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech se na shromážděném materiálu realizuje nejčastěji při představování hostů nebo účastníků televizních pořadů (17) – (20) a ve výrazech hodnotících situací (21) – (28):

(17) *Prvním hostem Otázek ředitel největší zdravotní pojišťovny v zemi, tedy Všeobecné zdravotní pojišťovny, Zdeněk Kabátek.* (OVM, V. Moravec)

(18) *Jan Fischer, děkuji, že jste byl hostem Otázek.* (OVM, V. Moravec)

(19) *Čáp/Hudobník, Marián Čurko.* (PAR, D. Dangl)

- (20) *Pijavice!/ Sklípek!* (PAR, R. Genzer)
- (21) *Jak vám chutná?* (UDŠ, Z. Pohlreich) – *U mě dobrý.* (host restaurace)
- (22) *Jo, šikovnej, děkuju.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (23) *V pořádku všechno?* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (24) *No paráda.* (UDŠ, majitel restaurace)
- (25) *Hospoda pryč.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (26) *Lidí jako mraku tady!* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (27) *Takže dobrý jako?* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (28) *Já bych ho zabila, no na zabítí!* (UDŠ, provozní)

Václav Moravec na začátku svého pořadu vždy pečlivě představuje své hosty; např. *Prvním hostem Otázek je...* V jeho pořadu byla zaznamenána elipsa slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech při představování jen ojedinele, např. (17). V dané výpovědi je třeba užít, *byť* jen fakultativně, prostředku a modelu modulace souvislé řeči – pauzy a intonace. Výpověď byla realizována s použitím potencionální pauzy, aby bylo zajištěno porozumění řeči. Potenciální pauza vyplnila funkci slovesa *být* a sloužila jako prvek ukazující hranici řečových celků. Sdělovaná skutečnost má dvě intonační centra, která podtrhují sdělovací funkci jazyka. Pro český jazyk, který má volnější slovosled, umožňuje intonace rozlišení tématu výpovědi:

Prvním hostem Otázek ředitel největší zdravotní pojišťovny v zemi, tedy Všeobecné zdravotní pojišťovny, Zdeněk Kabátek.

Pro účely ukončení rozhovoru (18) vynechává moderátor žádoucí užití minulého času slovesa *být*. V pořadu *Partička* je každé doložené představování herců (19) eliptické (s výjimkou „hromadného“ představení: *a toto sú naši herci – Michal Suchánek, Richard Genzer, Ondřej Sokol, Igor Chmela!*) Specifické jsou elidované výpovědi typu (20). Uskutečňují se v rámci improvizací hry, při které jeden herec hádá, jaký předmět představují jeho kolegové. V hodnotících výpovědích (21) – (27) není obsazena pozice slovesa *být* v určitém tvaru, ale ze situace je zjevné, na co se mluvčí ptá nebo co hodnotí. Oba typy vynechání slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech jsou silně situačně zakotvené. Konstatování (28) nemusí vycházet z doprovodné situace. Označuje vlastnost toho, o kom se mluví, např. je arogantní, příliš afektovaný nebo je lenivý. Jde o modifikaci expresivní větné struktury *je na zabítí*.

5.1.1.8 Elipsa v novinových titulcích

Vynechání predikátového výrazu nebo slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech je

dále typické pro novinové titulky. Tato práce se nezabývá psanými projevy, ale i na materiálu mluvených projevů jsme zaznamenali několik příkladů, které jsou velice podobné právě novinovým nadpisům:

- (29) *Sečteno podtrženo, schodek 110 miliard korun.* (OVM, V. Moravec)
- (30) *Veřejné peníze v ráji a v háji.* (OVM, V. Moravec)
- (31) *České dráhy věčně prodělečné, věčně kritizované a vůbec tak nějak věčné.* (OVM, V. Moravec)
- (32) *Boj o výši rozpočtového schodku.* (OVM, V. Moravec)
- (33) *Mírný optimismus, lepší výběr daní.* (OVM, V. Moravec)
- (34) *19 dní do voleb.* (OVM, V. Moravec)
- (35) *Pro oblečení do Polska, pro jídlo do Německa a pro spravedlnost do Švýcarska. Je štěstí, že Česko leží v srdci Evropy.* (OVM, V. Moravec)
- (36) *V případě možné korupce Rath a spol ano, u takzvané metanolové aféry či u agresivních praktik firem organizujících předváděcí akce ne. Řeč je o trestněprávním postihování firem.* (OVM, V. Moravec)

S podobnými výpověďmi (29) – (31) se setkáváme v monologickém projevu a jde o vynechání slovesa *být* ve slovesnějmenných predikátech. Tyto případy jsou silně zakotveny v komunikační situaci; moderátor shrnuje předchozí promluvu (29) nebo uvozuje další témata pořadu (30) a (31). Významnou úlohu zde sehrávají přirozeně předpokládané znalosti recipienta o světě. Příjemce informací si na základě svých znalostí a zkušeností výpověď doplní, což je ověřitelné při reprodukci slyšeného, např.: *Moravec říkal, že schodek (státního rozpočtu) je 110 miliard korun.* Z tohoto důvodu můžeme uvedené považovat za výpovědi s funkcí novinových titulků. Podává uvedení do problematiky, po jejich vyřčení následuje objasnění a konkrétní informace. Z (30) a (31) cítí recipient jistý stupeň emocionality – ironie. Moderátor za tímto účelem využil intenzifikující obsazení adverbialní pozice (*v ráji a v háji*) a intenzifikující přívlastek (*tak nějak věčné*). Promluvy s vynecháním určitého predikátového výrazu (32) – (36) jsou již co do funkce novinového titulku diskutabilní, zvláště potom dlouhé vyjádření (35) a (36). Přitom uvozují další promluvy, které jsou ke svému úvodu pevně vztaženy. Mohli bychom je nazvat také parcelovanými částmi výpovědního celku. I v těchto výpovědích si příjemce snadno doplní slovesný predikát buď okamžitě nebo na základě následujících informací (36).

5.1.1.9 Elipsa součástí složeného přísudku

V dialogické komunikaci dochází k vynechávání komponentů složených tvarů slovesných a vynechávání infinitivu jakožto součástí složeného přísudku:

(37) *Budete měnit ten návrh? – Budeme, to je pro nás přijatelné.* (OVM, V. Moravec – J. Fischer)

(38) *Nechceš napovědět? – Nechci.* (PAR, O. Sokol – R. Genzer)

(39) *Počítalo se s tím, že bude tento krok zopakován a on není.* (OVM, Z. Kabátek)

Taková vynechání se realizují v odpovědích na zjišťovací otázky (37) a (38) a při opakování téhož predikátu v rámci jednoho výpovědního celku (39).

5.1.2 Vynechání předmětu

Předmět může ve větě obsazovat pozici obligatorní, potenciální i fakultativní.

Jako konstitutivní větný člen je předmět nutné vyjádřit u celé řady sloves, které mají předmětovou valenci. Vazbu mohou mít predikátory buď s jedním (např. navštívit + akuzativ) nebo se dvěma pády (např. vytknout + dativ + akuzativ), jejichž pozici není možné neobsadit. Pokud se výpověď realizuje jako kontextově zapojená ve formě odpovědi na otázku, valenční pozici je možné neobsadit a jde tak o kontextovou elipsu. Pokud jde o nápis na dveřích v ordinaci doktora *neklepat*, je ze situace zjevné doplnění *neklepat na dveře*. V tomto případě jde o elipsu situační.

Jako konstitutivní potenciální větný člen nemusí být předmět vyjádřen, dochází k redukování; předmět je součástí systému, ale nezávisle na tom, jestli je realizován nebo ne. O elipsu se jedná v případě, že se dá objekt vyrozumět ze situace a může tak být doplněn (např. psát + dativ, popř. + akuzativ). Elipsou nenazýváme případ, kdy není objekt vyjádřen, ale nemůže být ani doplněn (např. *ten pes nekouše*).

Podle Grepla a Karlíka (1998) je dána možnost slovního nevyjádření předmětu sémantikou predikátoru, přičemž nevyjádření je vždy nějak motivováno:

- Pozornost ve výpovědi je směřována k ději nebo stavu, nikoli na samotný předmět, což má za následek nízkou závažnost objektu, který mluvčí nepokládá za důležité vyjádřit (*Co děláš? – Čtu (noviny / román / časopis ...)*).
- S některými predikátory je pevně svázán určitý aktant bez ohledu na kontext a situaci. Na základě jazykových zkušeností recipienta lze z vyjádření samotného predikátoru rekonstruovat obsah celého zamýšleného sdělení (*Ředitel prudce zavěsil (sluchátko)*).

Kdo zhasl? (světlo).

- K motivovanému vypouštění předmětu dochází při vyjadřování děje, který je pojatý neaktuálně, všeobecně a dále například za předpokladu odstínu schopnosti / neschopnosti uskutečnit děj nebo záliby / averze k jeho uskutečňování. V předmětové pozici jde o možnost vyjádřit jakýkoli objekt (*Petr čte.* (cokoli, co lze číst = všeobecné vymezení předmětu), *Petr ještě neumí číst.* (neschopnost uskutečnění děje), *Petr rád čte* (záliba).
- Cílem výpovědi je vyjádření vlastnosti, nikoli explicitní označení konkrétního objektu, protože vlastnost je dominující (*Petr kouří.* = je kuřák, *Moje sestra pořád studuje.* = je studentka, *Bratr už dvacet let učí.* = je učitelem).

(40) *Budete měnit ten návrh? – Budeme, to je pro nás přijatelné.* (OVM, V. Moravec – J. Fischer)

(41) *Tak, a já vám teď řeknu k tomu rámci.* (OVM, J. Fischer)

(42) *Pil jste před jízdou prosím Vás?* (PAR, R. Genzer)

(43) *Já se jmenuju Jean Paul a dělám tady už 20 let.* (PAR, M. Suchánek)

(44) *Vidím, že Zbyněk snídal vtipnou.* (PAR, O. Sokol)

Kontextová elipsa (40) se realizuje ve formě kontextově zapojené odpovědi na otázku. Mluvčí nemá potřebu opakovat ani infinitiv jakožto součásti složeného přísudku ani předmět. Oproti tomu výpověď (41) pociťuje recipient jako neúplnou, protože sloveso *řící* vyžaduje pravovalenční obsazení předmětem, alespoň formou neurčitého zájmena. Motivace výpustky (42) spočívá v obsazení určité podmnožiny objektů, které se vztahují k predikátoru. Nejde o „cokoli, co je určeno k pití“, ale o „cokoli, co obsahuje alkohol“. Situačně zakotvená je elipsa konstitutivního potenciálního předmětu (43); jde o první promluvu v rámci improvizované scénky, ve které mluvčí vystupuje jako prodavač v obchodě. Ze situace je tedy zjevné, že „dělá prodavače/ pracuje jako prodavač už 20 let.“ Ve vedlejší větě předmětné (44) dochází k substantivizaci adjektiva následkem vynechání předmětu. Přídavné jméno by bylo interpretováno jako atribut kongruentní, kdyby bylo vázáno na substantivum, které by v tomto případě doplnilo frazém „jíst vtipnou kaši.“ Jde o projev jazykové ekonomie. Nevyjádřené substantivum vyjadřuje něco, co je známé ze situace projevu. Výsledkem je substantivizované adjektivum (přebírá tak větněčlenskou funkci substantiva, viz též 5.1.5)

5.1.3 Vynechání podmětu

Elipsa podmětu je v mluvených i psaných projevech běžná. Jejím následkem vznikají věty s podmětem nevyjádřeným. Zvláště při projevech, které se vztahují k jednomu tématu, by bylo opakované užití podmětu pocíťováno jako redundantní. Z hlediska srozumitelnosti textu je potřeba podmět vyjádřit především v případě, kdy jedna věta obsahuje několik podmětových výrazů a věta následující se týká jednoho z nich (*Do Prahy jel Petr; Pavel a Jan. Pavel přinesl pro všechny svačinu.*). Dále je potřeba subjekt nevynechat při existenci rizika vztahení přísudku k nenáležitému výrazu. Následkem vynechání mohou vznikat dvojznačné věty (*Tyto úplety ocení zvláště ženy, jelikož jsou mimořádně poddajné.*), porov. GREPL, KARLÍK, 1998, s. 392.

(45) *Vládní debata ve středu neskončila. Pokračovat má v příštím týdnu.* (OVM, V. Moravec)

(46) *Turisté jdou, sejdu ze stezky...* (PAR, I. Chmela)

Redundantní by bylo vyjádření podmětu v projevu (45). V první výpovědi je podmět explicitně obsažen a ve druhé větě je zjevné, že réma se vztahuje k předchozímu tématu. Subjekt ve druhé hlavní větě výpovědi (46) není vyjádřen lexikálně, ale gramaticky. Funkci textového konektoru plní kategorie osoby a čísla.

5.1.4 Vynechání výrazů v adverbiálních pozicích

Neobsazení adverbiální pozice je vždy závislé na výrazné situační nebo kontextové zapojenosti promluvy.

(47) *Někdo klepe, ale necháme to bejt.* (PAR, M. Suchánek)

Z výpovědi (47) je zjevné, že byla komunikační situace přerušena klepáním na dveře. Doplnění adverbiální pozice není pro pochopení smyslu promluvy nezbytné.

5.1.5 Vynechání substantiva ve spojení s adjektivem

Adjektivum, které není doplněno substantivem, přebírá jeho větněčlenskou funkci a substantivizuje.

(48) *Byl jste na vojně nebo máte modrou?* (PAR, M. Suchánek)

(49) *Vidím, že Zbyněk snídal vtipnou.* (PAR, O. Sokol)

(50) *Mohou čeští státní zástupci pracovat na tom, aby uplatnili na příběh privatizaci*

Mostecké uhelné paragrafy, které... (OVM, V. Moravec)

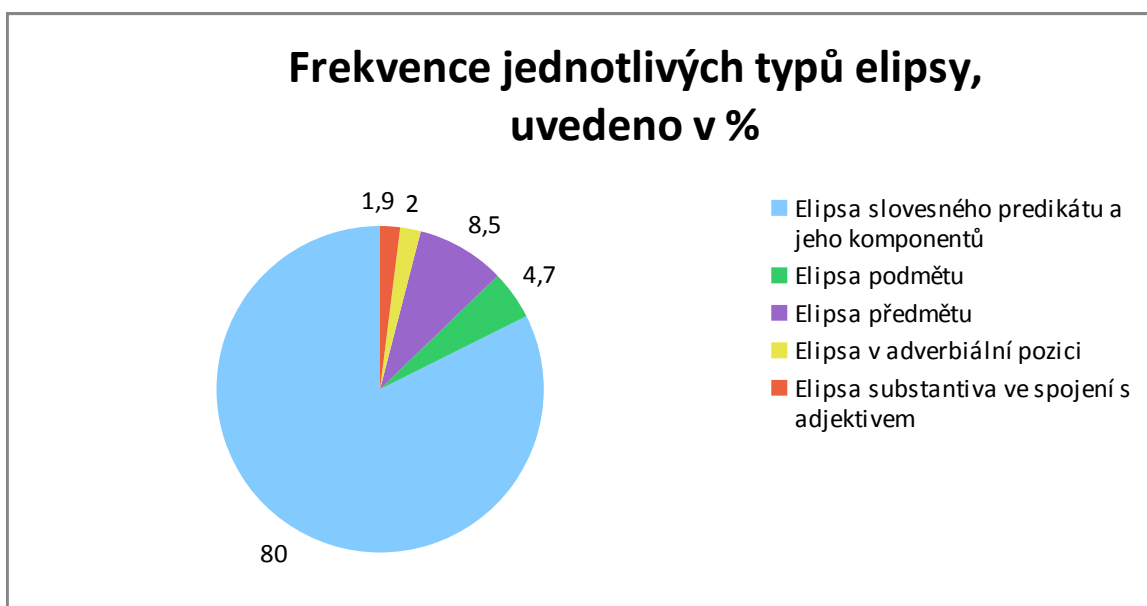
Příklady (48) a (49) reprezentují substantivizaci adjektiv na základě vynechání substantivního označení části frazému. Je zjevné, že „modrá“ (48) znamená „modrou knížku“, tj. průkazku muže, který byl zbaven povinnosti vykonávat vojenskou službu. Nejde o „jakoukoli knížku, která je modrá“ (v tomto případě by šlo o substituci vztažné věty přívláskové, viz 5.4). Stejně tak nevyjádřené substantivum „kaše“ (49) není „kaše, která je vtipná“, ale jde o frazém „vtipná kaše“ (viz 5.1.2, př. (44)). Mostecká uhelná společnost je zkráceně pojmenována (50), protože je průběžným tématem projevu určitého celku v rámci pořadu. Z lexikálního hlediska navíc dochází ve spojení „Mostecká uhelná“ k intelektualizaci, tj. uplatňování takových jazykových prostředků, které slouží k přesnějšímu vyjádření složitějších myšlenkových obsahů. „Mostecká uhelná společnost“ je označení pro akciovou společnost. Spojení „Mostecká uhelná“ se v současné době užívá pro pojmenování kauzy kontroverzní privatizace Mostecké uhelné společnosti. Obsah výpovědi (50) je narušen chybným užitím pádových koncovek, což je projev nepřipravenosti mluveného projevu moderátora.

5.1.6 Vyhodnocení získaného materiálu

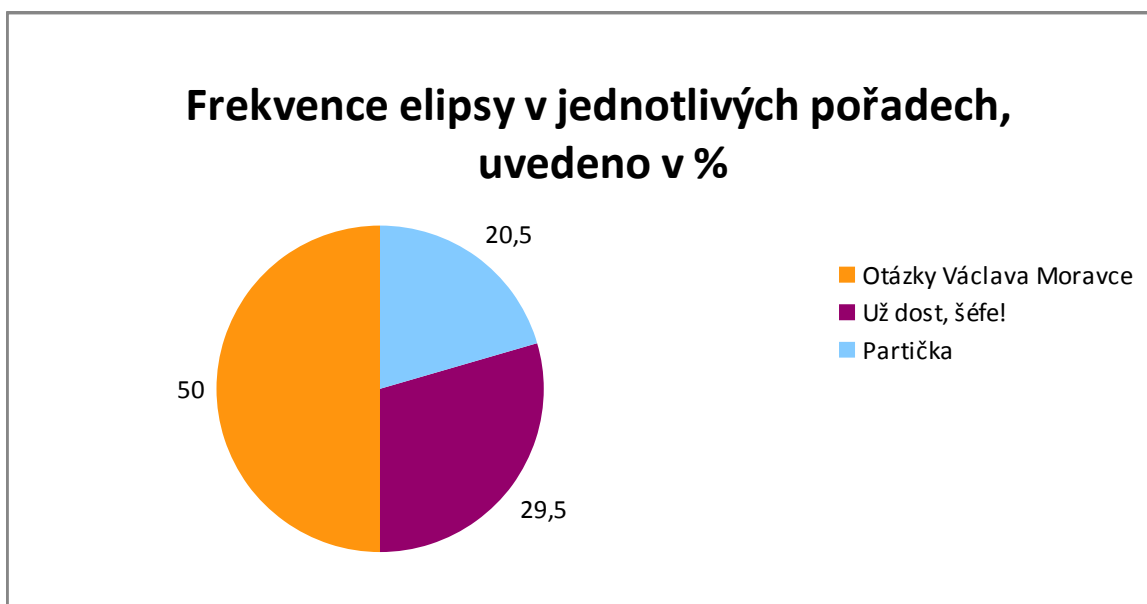
Vypouštění částí výpovědí je v užívání jazyka zcela běžné a je motivováno především jazykovou ekonomikou. U většiny typů není žádná další intence s výjimkou jazykové ekonomie. U některých typů elipsy, například u vynechání predikátového výrazu ve výpovědích suplujících funkci novinového titulku, je patrná další intence. Mluvčí vynecháním predikátu zhušťuje výpověď a mnohdy díky vynechání a intonaci docílí ironického nádechu promluvy. Tento typ byl zaznamenán pouze u moderátora pořadu *Otázky Václava Moravce* (viz 5.1.1.8)

Bylo zjištěno, že některé typy elipsy se vzájemně podmiňují, například vynecháním předmětu může vzniknout elipsa substantiva ve spojení s adjektivem. (viz 5.1.2 a 5.1.5)

Graf 3

Graf 4

Nejfrekventovanější elipsou je vynechání slovesného predikátu a jeho komponentů (graf 3), protože se realizuje v nejrůznějších typech promluv. Jako nejvýraznější typ vynechání slovesného predikátu a jeho komponentů se prokázala elipsa ve výpovědích s funkcí uvítání a při představování a hodnocení situace. Elipsa při vítání hostů byla zjištěna v každém sledovaném pořadu Otázky Václava Moravce. Naopak v pořadu Partička bylo dílem zjištěno uvítání s elipsou a dílem uvítání s vyjádřeným predikátem. Vynechání

slovesného predikátu ve výpovědích s funkcí představení a hodnocení bylo nejméně výraznější v pořadí Už dost, šéfe, zvláště v případě hodnocení.

5.2 Předsouvání

V odborné literatuře se setkáváme s různými termíny, které označují předsouvání. Tak například Čechová (2011) pojmenovává „výraz, který stojí mimo vlastní větu, před ní nebo za ní, má nejčastěji vlastnosti a) podmětu, b) předmětu nebo c) příslovečného určení ve větě, k níž patří, a je zastoupen ve větě konstrukcí odkazovacím výrazem zájmené povahy“ (ČECHOVÁ, 2011, s. 259) jako samostatný větný člen. Hubáček (2010) mluví v téže souvislosti o volně vytčených větných členech.

Předsouvání znamená vytčení jednoho větného členu nebo skupiny výrazů do antepozice. Záměrem je zdůraznění části výpovědi. Při vytýkání hrají důležitou úlohu také prostředky souvislé řeči: intonace a přízvuk. Prozodické prostředky u výpovědi s předsouváním se liší v jednotlivých případech podle aktuálního členění, tedy zda je vytčeno téma (výchozí, základ výpovědi), nebo réma (jádro výpovědi). Pojem aktuálního členění zavedl do strukturalistické lingvistiky Vilém Mathesius jako vztah mezi slovosledem, prozodii a funkcemi při členění. Pokud stojí téma před rématem, jde o objektivní slovosled. Je-li réma před tématem, mluvíme o subjektivním slovosledu. Objektivní slovosled je stylově neutrální, u subjektivního hovoříme o přechodu k expresivitě prostřednictvím slovosledu.

Grepl a Karlík (1998) uvádějí dva druhy předsouvání:

- Vytýkání tématu: předsunutě téma má polokadenci nebo antikadenci (*Ten vrah, o tom jsem četl v novinách.*).
- Vytýkání rématu: předsunutě réma bývá uzavřeno většinou stupavě klesanou kadencí (*Tak do Prahy, tam bych se chtěla ještě podívat!*).

Na vzorku sledovaných pořadů bylo předsouvání zaznamenáno především v Otázkách Václava Moravce. Ze získaných příkladů uvádíme jen některé, ostatní jsou dostupné v příloze této práce.

5.2.1 Předsouvání rematických výpovědí

- (51) *Tři týdny, tak tuto lhůtu dává kabinetu premiéra Jiřího Rusnoka v demisi vedení senátu.* (OVM, V. Moravec)

- (52) *Jeden až jeden a půl miliardy, na tuto částku přijde zavření dolu Paskov.* (OVM, V. Moravec)
- (53) *V čem teda určitě vyhovíme, to je to fantasmagorické zdanění nezdanění fondů.* (OVM, J. Fischer)
- (54) *340 korun, to je průměrná úspora každé domácnosti v této zemi, kterou má přinést zmrazení podpory obnovitelných zdrojů.* (OVM, V. Moravec)

Předsunuté výrazy (51) – (54) jsou rematické povahy. Tématem výpovědi (51) je „lhůta“, rématem je to, co se vypovídá o tématu, tedy předsunutý výraz. Témata dalších výpovědí, (52) „částka“, (53) „zdanění nezdanění fondů“ a (54) „úspora každé domácnosti“, jsou podobně rozšířena o novou informaci v předsunutém rématu. Vytčené části výpovědí jsou uzavřeny kadencí, tedy sestupnou melodií řeči. Jsou proneseny jako citově neutrální oznamovací výpovědi. Větný přízvuk nese demonstrativní zájmenný výraz, protože odkazuje na předsunuté sdělení. Jednoslabičné „to“ v (53) a (54) nese také přízvuk. Ukazovací zájmena mají funkci endoforického odkazování, jsou tedy prostředky textové deixy.

5.2.2 Předsouvání tematických výpovědí

- (55) *Vinni – tento verdikt vyřkl před 10 dny švýcarský soud.* (OVM, V. Moravec)
- (56) *Budoucnost dolu Paskov, už za dva dny ji mají probírat zástupci státu.* (OVM, V. Moravec)
- (57) *Výpadek v příjmech nemocnic, může ho způsobit neexistence poplatku za pobyt v nemocnici.* (OVM, V. Moravec)
- (58) *12 obžalob, tolik jich zatím padlo od začátku roku v případech, které se týkají trestní odpovědnosti právnických osob.* (OVM, V. Moravec)
- (59) *Víc času na přemejšlení. To je to, co nikdo nemá.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (60) *Petržel? Je někde čerstvá?* (UDŠ, Z. Pohlreich)

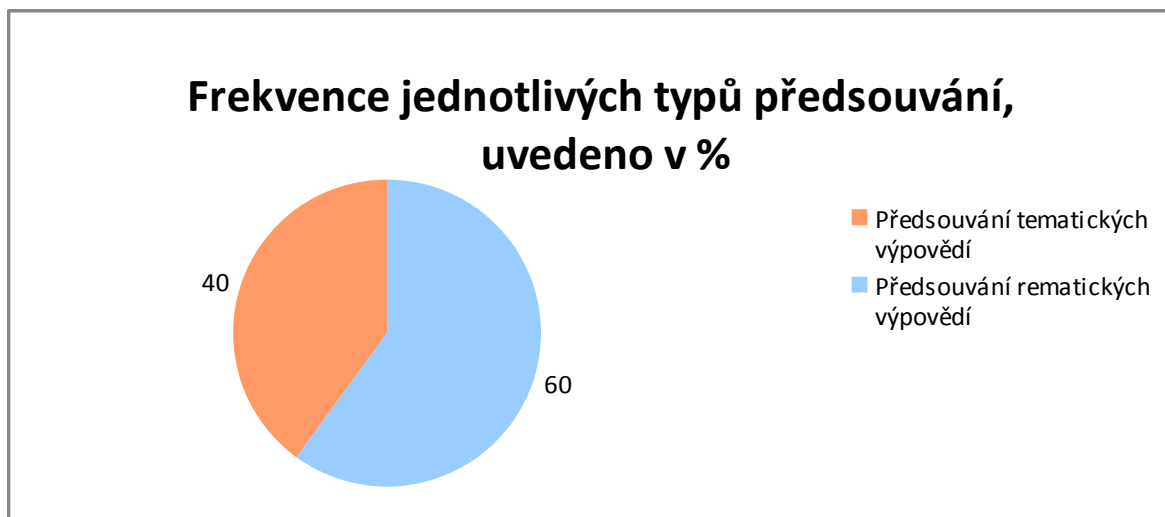
Všechna předsunutá témata výpovědí mají polokadenci, výpověď (60) antikadenci. Endoforické odkazování ve výpovědích je opět realizováno zájmenem: (55) a (59) ukazovacím a (56) – (58) osobním. Zájmenný výraz v těchto výpovědích není nositelem větného přízvuku. Výpověď bez textové deixy (60) je možné interpretovat také jako parcelaci, protože rematická složka výpovědi je dodatečně připojená.

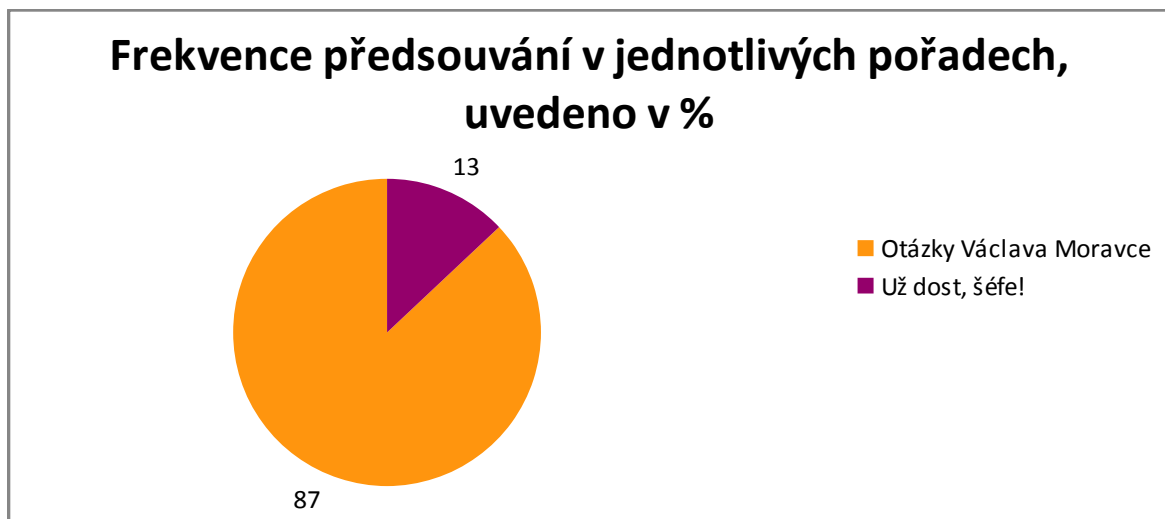
5.2.3 Vyhodnocení získaného materiálu

Předsouvání výrazů bylo zaznamenáno v každém sledovaném pořadu Otázky Václava Moravce. Moderátor tímto prostředkem zdůrazňuje informaci, která je v dané výpovědi nejdůležitější. Při vytýkání tematických částí výpovědi nastiňuje téma, o kterém se bude dále hovořit, při vytýkání rematických částí výpovědi jde o novou informaci, která je stěžejní pro další sdělení.

Graf 5

Graf 6

V nadpoloviční většině případů byly vytčeny výrazy rematické povahy (viz graf 5). Z hlediska frekvence v jednotlivých pořadech bylo předsouvání nejčastější v Otázkách Václava Moravce, dílem potom v pořadu Už dost, šéfe!. Partička neposkytla ani jeden případ předsouvání výrazů (viz graf 6). Výsledky zkoumání vycházejí z povah jednotlivých pořadů.

Václav Moravec potřebuje ve svém pořadu sdělovat informace co možná nejpřehledněji a předsouváním důležitých částí výpovědi dává divákovi najevo, na co se má v promluvě zaměřit. Procentuelní poměr předsouvání v pořadu Už dost, šéfe! reprezentuje spíše výjimečné předsunutí výrazů.

5.3 Parcelace

Parcelace znamená opak předsouvání, tedy vyčleňování částí výpovědního celku do postpozic. Jde o segmentování výpovědi na dílčí části, které nesou vlastní intonační centrum. V písemném projevu se užívá vždy intencionálně, v mluveném může dodatečné připojování plnit funkci specifikace, zdůraznění fragmentů výpovědi nebo exprese.

Grepl a Karlík (1998) uvádějí dva druhy parcelace:

- Rozčlenění rematické složky: jádrová složka výpovědi je doplněna o další výrazy. Ty pak mají povahu samostatných výpovědí, které jsou eliptické (*Představ si, že naše Marta utekla za Petrem! V noci! Do Čejkovic!*)
- Připojení elementu tematické povahy: na dodatkový prvek je odkázáno v základní větě ukazovacím zájmenem nebo příslovcem a připojená část nemá povahu samostatné výpovědi (*O tom jsem už někde slyšel, o té krádeži.*)

5.3.1 Rozčlenění rematické složky

- (61) *Nebude vláda. Nová. Do té doby, než bude ta úhradová vyhláška.* (OVM, Z, Kabátek)
- (62) *Já myslím, že tady je jenom jeden okruh otázek a to je ten, který jsme debatovali, za poplatek v nemocnici. Za pobyt v nemocnici poplatek.* (OVM, J. Rusnok)
- (63) *Nervozita se trošku stupňuje. To je pravda.* (OVM, A. Koláček)
- (64) *Máte možná rozdíl mezi liknavým postupem a máte možná rozdíl mezi tím, když se někdo snaží a nemá na to třeba odborné znalosti. To je další věc.* (OVM, A. Koláček)
- (65) *Tys letěl s tímhletem a s pilotem? – V letadle. S pilotem. Protože nemám pilotní průkaz.* (PAR, M. Suchánek – R. Genzer)

Štícha (2013, s. 662) uvádí, že „parcelace je často nezbytným způsobem výstavby textu, odpovídající našim komunikativním záměrům“. V případě (61) slouží jako prostředek specifikace významu výpovědi. Mluvěcí výrazem „nová“ specifikuje rematickou složku,

rématem se tedy stává spojení „nová vláda“. Z větněčlenského hlediska jde o vyčlenění specifikujícího atributu. Parcelace je užívána také pro opravu již sdělené části, rektifikaci v (62), kterou mluvčí potřebuje doplnit, protože došlo k nezáměrnému vynechání důležité části. V příkladech (63) a (64) jsou v postpozicích věty celé, nikoli elidované. Jde o indikátor souhlasu s výpovědí, která obsahově bezprostředně navazuje na předcházející repliku (63) a indikátor namítání/ohrazení (64). Tyto příklady považujeme za parcelaci ve smyslu specifikace rematické složky, o níž mluvčí vypovídá další informaci – souhlas/námítku. Příklad (65) demonstruje parcelaci, která vzniká na základě absolutní nepřipravenosti mluveného projevu. Herci nezakládají své výpovědi na vlastních zkušenostech. Promluvy nemají reálný podklad, výpovědi jsou vymyšleny až v průběhu scénky a tak vznikly absolutně rozčleněné výpovědi, přičemž každá elidovaná část nese vlastní intonační centrum. V tomto případě došlo k rozčlenění příslovečných určení.

5.3.2 Připojení elementu tematické povahy

- (66) *To je za 113 miliardami korun? Ta hranice?* (OVM, V. Moravec)
- (67) *Na začátku tohoto týdne se policejního obvinění krom jiných dočkala i největší stavební firma v zemi, společnost Metrostav.* (OVM, V. Moravec)
- (68) *Nejen její představitelé, ale i ona má figurovat v případě rozsáhlé korupce lidí kolem bývalého středočeského hejtmana, Davida Ratha.* (OVM, V. Moravec)
- (69) *Většina personálu to nechtělo. Ten návrat. Váš.* (UDŠ, majitel restaurece)
- (70) *Tohleto, ta ryba, chutná moc dobře.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (71) *On se bál. Ten pilot.* (PAR, R. Genzer)
- (72) *To je profesionální řízení státu, toto?* (OVM, V. Moravec)

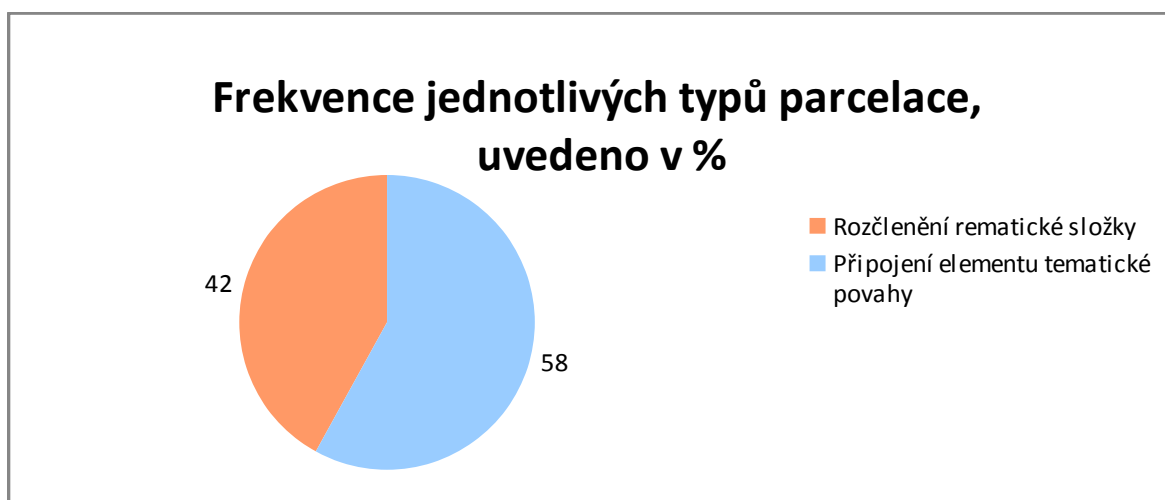
Připojení elementu tematické povahy se realizuje zvláště v mluvených projevech, dodatkový prvek specifikuje ve většině případů ukazovací zájmeno. Přičleněné fragmetny nemají povahu samostatné výpovědi, jejich funkcí je konkretizace. Moderátor Václav Moravec specifikuje podmět vyjádřený nejdříve ukazovacím zájmenem ve výpovědi (66). Subjekt je konkretizován také v (67). V tomto případě bez zájmeného výrazu. Zájmený výraz chybí ve výpovědi (68), jejíž konkretizace je vyjádřena přívlastkem. Dodatečné pojmenování objektu reprezentuje příklad (69), který je paralelou pro větu „Většina personálu Váš návrat nechtěla.“ V uvedené parcelované výpovědi navíc dochází k nedostatku ve výstavbě, který je následkem nepřipravenosti mluveného projevu. Jde o atrakci, tedy

o mechanické přizpůsobení, v tomto případě v rodu. Predikát se musí se subjektem shodovat v kategorii mluvnického rodu, což autor výpovědi nerespektuje. Dodatečné pojmenování subjektu děje reprezentují příklady (70) – (72). Podmět je v základové části věty vyjádřen ukazovacím zájmenem (70) „tohleto“, (72) „to“, v (71) osobním „on“. Po pauze je na předmět komunikace navázáno substantivem (70) „ryba“, (71) „pilot“ a v (72) opět demonstrativním zájmenem „toto“.

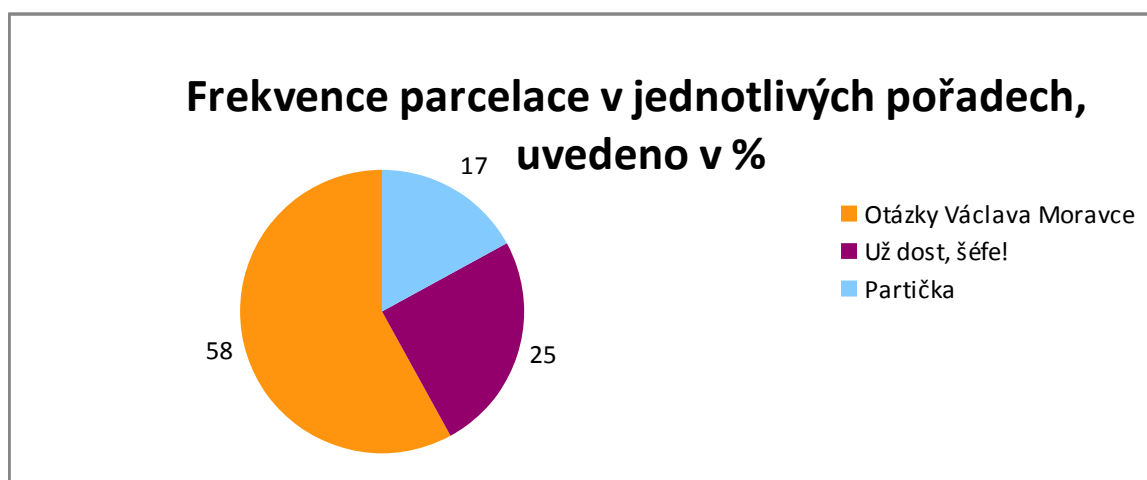
5.3.3 Vyhodnocení získaného materiálu

Ve většině zaznamenaných příkladů šlo o užití parcelace pro splnění funkce specifikace, zejména v pořadu Otázky Václava Moravce, ve kterém byla shromážděna většina uvedených příkladů. Parcelace v podobě rozčlenění rematické složky a připojení elementu tematické povahy byla v celkovém výskytu zastoupena téměř rovnoměrně.

Graf 7

Graf 8

Parcelace, stejně jako předsouvání, měla své nejvyšší zastoupení v pořadu Otázky Václava Moravce. Domníváme se, že důvod je tentýž jako u předsouvání. Moderátor vede se svými hosty náročnou diskuzi, které vyžadují absolutní pochopení v komunikaci. Za tímto účelem moderátor používá mnoho výpovědních modifikací. To samé můžeme říct o jeho hostech, kteří jsou k parcelaci motivováni stejně. V pořadu Už dost, šéfe! a Partička se setkáváme s kratšími výpověďmi. Ukázalo se, že z tohoto důvodu dochází k parcelaci zřídka. Navíc nejsou témata těchto pořadů tak závažná, aby si mluvčí „hlídali“, zda se vyjdřují tak, aby divák rozuměl.

5.4 Jednoslabičné začátky výpovědí

Jednoslabičné začátky výpovědí vznikají postavením příklonek na začátku věty. Podle Štíchy (2013) jsou příklonky „především krátké tvary osobních zájmen (*mu, ho, ji, je, jim, jich*), reflexivní morfémy *se, si* a tvary pomocného slovesa být (*jsem; bych; byl* atd.)“, srov. Štícha, 2013, s. 555. Obvykle se rozlišují příklonky stálé a nestálé. Za stálé příklonky označujeme nepřízvučné výrazy jako například *mě, mi, tě, ti, se, si, mu, jsem, jsi, bych* aj. Nestálé příklonky podle Štíchy (2013) někdy přízvuk mají a někdy nemají, jde převážně o zájmena a zájmenná adverbia *to, tu, tam*.

Obvyklé postavení příklonek připadá na místo za prvním přízvučným celkem výpovědi. V současné době se ale obrací pozornost na nestálost pozice příklonek:

- Nepřízvučné výrazy se mohou objevovat i na začátku výpovědi: *'si koleduješ, 'sem tam neměl chodit, 'se mně (ne)zdá* apod. Namísto uvedeného apostrofu by se v psané spisovné češtině užilo příklonek: *(ty) si (teda) koleduješ, (já) (j)sem tam neměl chodit, (to) se mně nezdá* apod.
- Pokud je ve výpovědi připouštěno doplnění částice, je postavení nepřízvučného výrazu na začátku výpovědi prostředkem navazování na předchozí repliku partnera v dialogu: *Se mně zdá / Tak se mně zdá.* (KARLÍK, 1996)

„Spontánně se vyvinuvší pravidla o pozici a pořadí příklonek je jev značně složitý, zahrnující mnoho vzájemně se podmiňujících, kombinujících i křížících hledisek a vlastností nelineárně i lineárně syntaktických a rytmických. Jde o pravidla a tendence, které jsou dosud poměrně málo prozkoumány.“ (ŠTÍCHA, 2013, s. 556)

Jednoslabičné začátky výpovědí jsou lingvisticky interpretovány jako elipsa

podmětového zájmeně, jako slovosledné varianty vět nebo jako užití emotivně příznakového slovosledu. (KOLÁŘOVÁ, HOFFMANNOVÁ, 2012)

5.4.1 Příklonky na začátcích výpovědí ze vzorku vybraných televizních pořadů

Jednoslabičné začátky výpovědí jsou charakteristické pro mluvený projev. Existují ale už i výsledky zkoumání korpusů psaných textů, ve kterých byl zaznamenán také nemalý počet výskytů zejména proto, že „v beletrii určitého období ke stylizaci neformálních mluvených dialogů a komunikace příslušníků společenské spodiny neodlučitelně patřily expresivní kontaktní výrazy *tě bůh, tě pic, tě péro, tě noha*“. (KOLÁŘOVÁ, HOFFMANNOVÁ, 2012, s. 40)

Zaznamenané příklady z vybraného vzorku televizních pořadů uvádíme ve třech mutacích. Doklady označené písmenem „a“ jsou doloženy z televizní relace, doklady označené písmenem „b“ a „c“ jsou jejich varianty.

Tabulka 4

Označení příkladu	Podoba příkladu
(..a)	Doložená výpověď ze vzorku vybraných televizních relací
(..b)	Slovosledná variantní výpověď
(..c)	Variantní výpověď s podmětovým zájmenem nebo částicí

Uvažujeme-li o jednoslabičných začátcích výpovědí jako výsledku eliptického procesu, je potřeba brát zřetel na definici elipsy. Vypuštěná část věty by měla být rekonstruovatelná ze situace nebo kontextu bez změny stylistického příznaku. Vycházíme-li u jednoslabičných začátků výpovědí z předpokladu výsledku slovosledné inverze, výpověď by mělo být možné přeformulovat jen na základě změny slovosledu.

(73a) *Si mě možná pamatujete.* (PAR, I. Chmela)

(73b) Možná si mě pamatujete.

(73c) Vy / Vždyť si mě možná pamatujete.

Replika dialogu (73a) byla pronesena ležérním způsobem s přízvukem na začátku výpovědi. Mluvčí dal najevo, že jemu na obsahu výpovědi příliš nezáleží a jen se snaží komunikačnímu partnerovi naznačit, že se možná znají a neočekává přímou odpověď. Bezpříznaková slovosledná varianta (73b) by v dané situaci pozměnila celkové vyznění komunikační situace

a postavení příslovce na začátku výpovědi předpokládá očekávání přímé návaznosti na repliku, odpověď. Vyjádřené podmětové zájmeno (73c) značí přímou adresnost sdělení a předpokládalo by více účastníků komunikační situace, z nichž si jeden mluvčího možná pamatuje.

Příklad (73) je doložený z improvizované scénky v pořadu *Partička*. Jednoslabičné začátky výpovědi jsou jednoznačně stylisticky příznakové. V uvedeném dokladu si mluvčí vykájí, což by v reálné komunikační situaci předpokládalo nízkou důvěrnost rozhovoru a tak by bylo očekávání příklonky na začátku výpovědi také malé. Protože jde ale o improvizaci herců, kteří se dobře znají, není toto užití překvapivé.

(74a) *Se na něj můžete přijít podívat, jestli chcete.* (UDŠ, kuchař)

(74b) *Můžete se na něj přijít podívat, jestli chcete. X Jestli chcete, můžete se na něj přijít podívat.*

(74c) *Vy / Tak se na něj můžete přijít podívat, jestli chcete.*

Výpověď (74a) byla pronesena v návaznosti na předchozí repliku, ve které byla zmíněna nepřítomná osoba nacházející se ve vedlejší místnosti. Podobně jako v (73a) dává mluvčí najevo lhostejnost k reakci na svoji výpověď, což je zjevné i z postponované podmínkové vedlejší věty. Ani komunikační situace nenaznačovala záměr mluvčího, aby partnera dovedl za zmiňovanou osobou. Slovosledná varianta (74b) by pozměnila vyznění repliky směrem k neutrálnosti a bezpříznakovosti, ať už by byla podmínková věta postponovaná nebo anteponovaná. Vyjádření podmětu (74c) by předpokládalo vyšší počet účastníků komunikační situace a adresování výpovědi pouze jednomu z nich. V realizované komunikační situaci o dvou mluvčích by bylo vyjádření zájmenu interpretováno jako redundantní. Pokud by byl vyjádřen výraz částicové povahy, pocíťovali bychom repliku mnohem těsněji semknutou s předcházející promluvou a také s následnou reakcí.

Příklad (74) je doložený z rozhovoru moderátora a kuchaře v pořadu *Už dost, šéfe!*. O moderátorovi Zdeňku Pohreichovi víme, že si ve své relaci nezakládá na formálním jednání s lidmi. Užití jednoslabičného začátku výpovědi pocíťujeme jako důkaz neformálnosti komunikační situace, ačkoli mluvčí moderátorovi vyká. Situace umožňuje výpověď interpretovat také jako užití 2. osoby plurálu, protože mluvčí může mít na mysli moderátora včetně natáčecího štábu.

Podobný výklad umožňují také příklady (75) – (81).

- (75) *Se jdeme zeptat starostky, ne?* (UDŠ, Z. Pohlreich)
 (76) *Ste s ním natáčeli.* (UDŠ, majitel restaurace)
 (77) *Ses naučil pracovat od té doby?* (UDŠ, Z. Pohlreich)
 (78) *Sim tě, sem rozbil vejce pštrosa!* (UDŠ, Z. Pohlreich)
 (79) *Sme ji poctivě nalepili.* (UDŠ, majitel restaurace)
 (80) *Vám jenom chci říct, že mě v životě nenapadlo...* (UDŠ, Z. Pohlreich)
 (81) *Ste na ně moc měkká.* (UDŠ, Z. Pohlreich)

Dále uvádíme příklady, které pro svou povahu vylučují právě jednu z možných modifikací výpovědi s jednoslabičnými začátky, a tak připouštějí jen jednu možnost interpretace.

Tabulka 5

Označení příkladu	Podoba příkladu
(..a)	Doložená výpověď ze vzorku vybraných televizních relací
(..b) X	Nemožná slovosledná variantní výpověď
(..c)	Variantní výpověď s podmětovým zájmenem nebo částicí

Ne u každé výpovědi s jednoslabičným začátkem lze uvažovat o různých interpretacích jejího vzniku.

- (82) *Sme se neviděli. Jak je to dlouho?* (UDŠ, Z. Pohlreich)
 (82b) X Neviděli jsme se. Jak je to dlouho?
 (82c) To jsme se neviděli! Jak je to dlouho?

Příklad (82) je doložený ze setkání moderátora pořadu Už dost, šéfe! s bývalým provozním restaurace, kterou Zdeněk Pohlreich už v minulosti jednou navštívil. Výpověď byla realizována s kadencí, která signalizovala hranici výpovědi graficky označenou tečkou. Částečně jde o ustálené, hojně užívané spojení. Doklad není možné interpretovat jako slovoslednou variantu neutrálního sdělení, protože jak jde vidět v (82b), intonačně samostatná výpověď by změnila smysl (Byli jsme na stejném místě, ale neviděli jsme si sebe navzájem. Před jakou dobou?) Možná by byla jen varianta se spojovacím výrazem (Jak je to dlouho, co jsme se neviděli?). Mutace sdělení s částicovým výrazem (82c) by byla možná, vyžadovala by však polokadenci.

(83) *Sem si zase jednou vybral.* (UDŠ, Z. Pohlreich)

(83b) X Zase jednou jsem si vybral. / Vybral jsem si zase jednou. / Jednou jsem si zase vybral.

(83c) To jsem si zase jednou vybral!

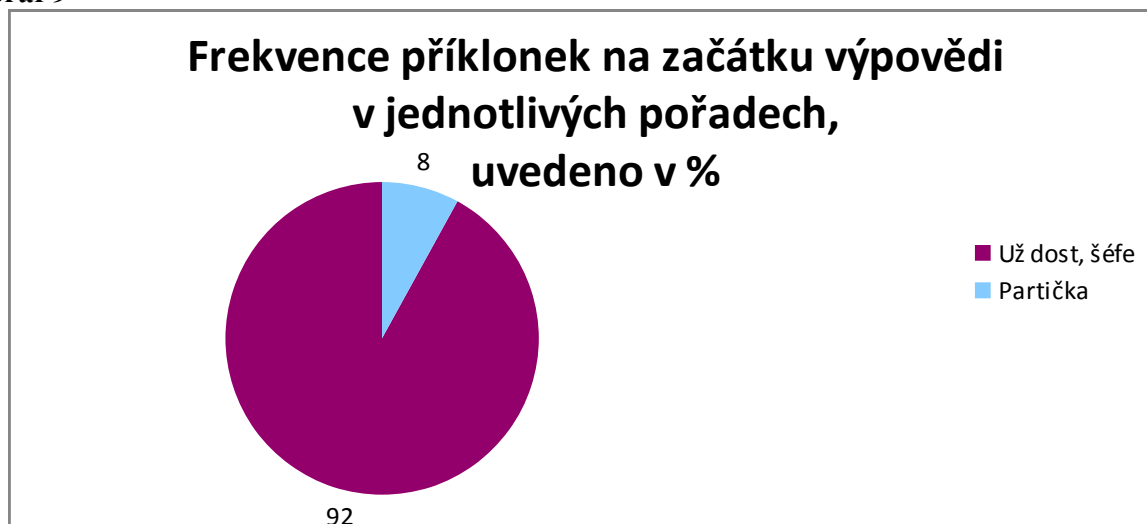
Replika (83) byla pronesena s indikátorem pochybnosti, rezignace, případně ironie s kadentní větou intonací. Variantní mutace uvedené v (83b) jsou negramatické a nesmyslné, zejména kvůli kombinaci výrazů „jednou“ a „zase“ v rámci jedné výpovědi. Částečně jde o ustálený, hojně užívaný typ spojení (srov. např. „to jsem si zase jednou naběhl“, to jsem měl zase jednou štěstí“). Doplněný částicový výraz v (83c) vyžaduje po výpovědi polokadenci.

5.4.2 Vyhodnocení získaného materiálu

Pro účely vyhodnocení získaného materiálu uvedeme základní pravidlo pozice příklonek, které ve své publikaci uvádí Štícha (2013): „Základní pravidlo o pozici příklonky říká, že příklonka stojí za prvním větným členem ve větě. Toto pravidlo je ve většině případů velmi pevné a ve standardní psané i mluvené češtině neporušitelné. Prvním větným členem ve větě může být jedno slovo, např. adverbium [...], různě rozsáhlé předložkové spojení [...], substantivum rozvité několika atributy [...], různě rozsáhlá infinitivní konstrukce [...] nebo i celá věta [...]. (ŠTÍCHA, 2013, s. 556) Budeme-li tedy vycházet ze Štíchova pravidla, je nutné považovat jednoslabičné začátky výpovědí za nestandardní. Při rozboru zaznamenaných příkladů jsme zjistili, že příklonka na začátku promluvy vždy nese příznak. Šlo o příznak lhostejnosti, ironie, pochybnosti nebo důvěrnosti.

Z hlediska jednotlivých pořadů jsme sledovaný jev vypožorovali ve většině případů v pořadu Zdeňka Pohlreicha.

Graf 9

Graf 9 ukazuje, že v pořadu Otázky Václava Moravce nebyl zjištěn žádný doklad sledovaného jevu. Domníváme se, že důvodem je z větší míry formálnost komunikační situace, z menší míry potom aspekt polopřipravenosti mluveného projevu. Je známo, že moderátor pořadu respektuje spisovný standard a odchylky od normy v jeho projevech reprezentují pouze dílčí drobné nedostatky. Příklonky na začátcích výpovědí nebyly zjištěny ani u hostů pořadu, což je dáno opět formálností komunikační situace a s ní spjatým tematickým zaměřením pořadu.

Ověřili jsme, že výpovědi s příklonkou na svém začátku lze interpretovat jako výsledek elipsy nebo jako slovoslednou variantu příznakově neutrální výpovědi. Slovosledné varianty přitom vyžadují odlišnou intonaci. Objasnili jsme doklady, které je možné hodnotit pouze jako výsledek eliptického procesu a zjistili jsme, že slovosledná varianta není možná u částečně ustálených spojení.

5.4.3 Příklonky na začátku výpovědi v připravených projevech

Jev jsme sledovali na vzorku vybraných televizních pořadů, které se vyznačují nepřipraveností projevů, popř. polopřipraveností. Jednoslabičné začátky výpovědí jsou ale užívány také v projevech připravených, a to za účelem stylizace mluveného projevu, například pro dokreslení charakteristiky postav filmů i seriálů v české televizi. Uvádíme doklady ze staršího českého filmu *Holka na zabití* (1975), ve kterém je sledovaný jev užit jako prostředek pro charakteristiku mluvy dívky z dětského domova; tímto prostředkem docílili autoři uvolněného, nespisovného vyjadřování s indikátorem ledabylosti vyjadřování

a drzosti hlavní hrdinky filmu.

Protože připravený mluvený projev není předmětem této práce, uvádíme příklady s odlišným značením a nepočítáme s nimi v souhrnných výsledcích práce.

- *Sme se znaly.*
- *Se jen tak dívám.*
- *Bych chtěla platit.*
- *Nó, sem sem přijela.*
- *Sem nespala, sem se učila hrát žolíky.*

Pro doložení příklonek na začátku výpovědi uvádíme ještě pár dokladů z českého seriálu *Ulice*, na němž si ukážeme, že tento prostředek není používán pouze ke stylizaci mluvy mládeže, ale i dospělých. Režisér seriálu tyto výpovědi vkládá do úst také starším postavám seriálu, jejichž věk může být okolo padesáti let.

- *Tě roznesou na kopytech.*
- *Sem byl u něho včera doma.*
- *Sme se kvůli tomu chytli.*

Další příklady sledovaného jevu jsou uvedeny v příloze této práce.

5.5 Substituce vedlejších vět

Grepl a Karlík (1998) rozumějí substitucí „nahrazování vedlejších vět výrazem nevětným: to, co explicitně vyjadřuje vedlejší věta, bývá vyjádřeno jen velmi komprimovaně (zhuštěně) některým z jmenných výrazů této věty. (GREPL, KARLÍK, 1998, s. 393) Autoři rozlišují tři typy substituce vedlejších vět:

- Vynechání predikátu vedlejší věty subjektové nebo objektové: větněčlenskou funkci vedlejší věty přebírá výraz, který po vynechání predikátu zbyde (*Mrzí mě ta chalupa. Mrzí mě, že jsme tu chalupu prodali.*).
- Vynechání predikátu vedlejší věty příslovečné (*Po sedoloru tě přestane bolet hlava. Jestliže/Když sníš sedolor, přestane tě bolet hlava.*).
- Vynechání predikátu vztažné věty přívláskové (*zlatá Fibingerová = Fibingerová, která získala na mistrovství světa zlatou medaili.*).

(GREPL, KARLÍK, 1998)

Substituce vedlejší věty má za následek výpověď, která je silně vázána na komunikační situaci a bez znalosti kontextu mnohdy umožňuje několikerou interpretaci. Vynecháním slovesa vznikají věty hovorové, u kterých je možno doplnit více sloves.

5.5.1 Vynechání predikátu vedlejší věty příslovečné

(73) *Po pečlivém vychladnutí možno použít jako masku na karneval.* (UDŠ, Z. Pohlreich)

V příkladu (73) došlo k substituci vedlejší věty příslovečné časové. Výpověď je pronesena s indikátorem ironie a je silně vázána na komunikační situaci. Bez kontextu nelze výpovědi přesně porozumět, protože neznáme předmět, o kterém se mluví.

Substituce vedlejších vět byla zaznamenána na vzorku sledovaných pořadů pouze v uvedené (73) podobě. Žádné další příklady nebyly doloženy, proto v souvislosti se substitucí vedlejších vět neuvádíme žádné grafy, které by ukazovaly četnost v jednotlivých pořadech.

5.6 Osamostatňování

Osamostatňování vzniká na základě rozšířené elipsy, která se netýká pouze jednoho větného členu, ale celé skupiny výrazů. Výsledkem mohou být osamostatněné vedlejší nebo hlavní věty, nebo infinitivní konstrukce. Grepl a Karlík (1998) uvádějí v souvislosti s typy osamostatňování další modifikované výpovědi:

- Osamostatňování vedlejších vět: výsledkem je výpovědní útvar, který začíná spojkou podřadící, která prochází procesem partikulizace (*Že jste si toho nevšiml! Abych tě neposlal klečet! Když já dnes nemám čas. Jako by nás neviděl!*).
- Osamostatňování infinitivních konstrukcí: infinitiv se stává základem konstrukce, která nahrazuje vedlejší větu (*Petr se rozhodl odejít. Být tak o deset let mladší! Tak mě podvést!*).
- Osamostatňování hlavních vět v postpozici: vynecháním vedlejší věty v antepozici může být osamostatněna hlavní věta (*Bez tak nepřijde! Přesto mu zavolám. Přece jsem ho poznal!*).

(GREPL, KARLÍK, 1988)

Osamostatňování hlavních i vedlejších vět je typické zejména pro neformální nepřipravené mluvené projevy. Jde o jev emocionálně zabarvený. Osamostatňování v podobě

základové infinitivní konstrukce má ve srovnání varianty neutrálnějšího charakteru.

5.6.1 Osamostatňování infinitivních konstrukcí

- (74) *Přikláněl byste se k tomu, poslat do senátu návrh zákonného opatření, který...*
(OVM, V. Moravec)
- (75) *Můj názor je zkusit nechat schválit veškeré daňové zákony.* (OVM, J. Fischer)
- (76) *Zaměřili jsme se na předefinování celkové strategie využití fondu prevence s cílem nalézt další další možné úspory nákladů na zdravotní služby.* (OVM, Z. Kabátek)
- (77) *Je čas si popovídat.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (78) *Nechceš napovědět?* (PAR, O. Sokol)

Doklad (74) lze interpretovat jako elizi spojkového výrazu a určitého nebo neurčitého slovesného tvaru: „Přikláněl byste se k tomu, aby byl poslán / abyste poslali do senátu...“ Spojením elidovaných elementů výpovědi vzniká typ osamostatňování infinitivní konstrukce. Vedlejší věta je v proudu řeči naznačená polokadencí, vyjádřenou graficky čárkou. V (75) dochází následkem osamostatňování ke kumulaci infinitivů a pro lepší porozumění by bylo vhodnější užití vedlejší věty. Mluvčí nerozdělil hranice výpovědních celků ani antikadencí ani polokadencí. Vedlejší větu příslovečnou účelovou mluvčí naznačuje v (76) předložkovým spojením „s cílem“. Ve výpovědi je dále realizováno hromadění substantiv a opakování výrazů. Vedlejší věta je nahrazena infinitivem ve funkci výzvy v (77). Doklad (78) reprezentuje nahrazení vedlejší věty předmětné („Nechceš, abych ti napověděl?“).

Další doklady osamostatňování infinitivních konstrukcí uvádíme v příloze této práce.

5.6.2 Osamostatňování vedlejších vět

- (79) *Jestli mi jako rozumíte.* (PAR, R. Genzer)
- (80) *Abych se nespletl!* (PAR, M. Suchánek)
- (81) *Aby to někam nezahučelo!* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (82) *Aby to bylo úplně jasné, jo.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (83) *Že jsem tak smělej, vy máte nějaký restaurační vzdělání?* (UDŠ, Z. Pohlreich)

Typ osamostatňování (79) je částečně ustálený. Doprovází předchozí promluvu, ale intonačně je oddělen jako samostatná výpověď. Naznačuje indikátor nejistoty / potřeby ujištění mluvčího. Doklad (80) byl pronesen se soupavě-klesavou kadencí a větným

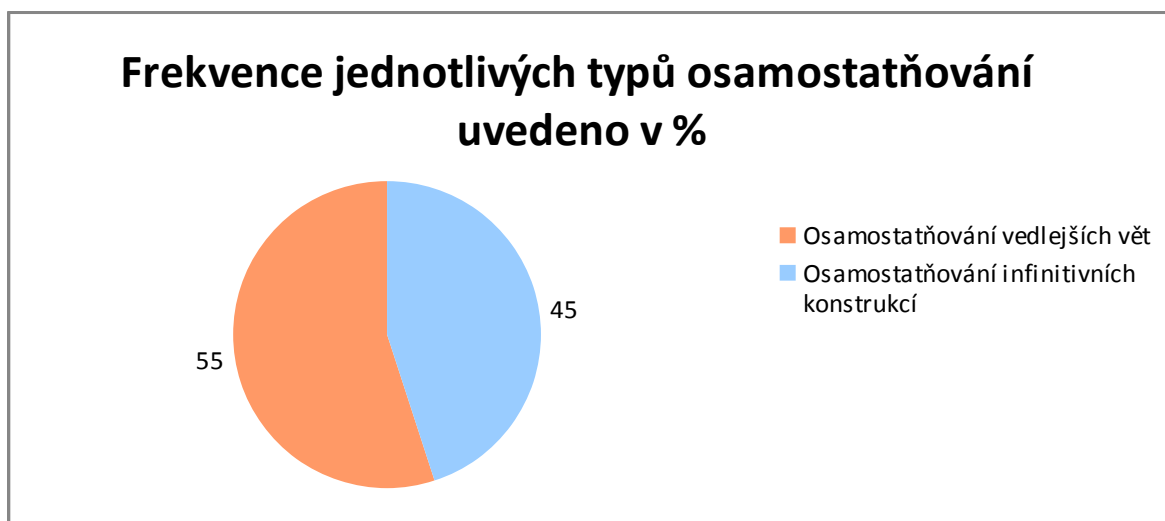
přízvukem na konci. Výpovědi tohoto typu bývají doplněny částicí „jen“ a indikují přání mluvčího. Zvolací, stoupavě klesavá kadence byla užitá i v (81) a stejně tak signalizuje přání / obavu. Možné je i doplnění částice „jen“, která by zesilovala postoj obavy. Typy osamostatňování (82) a (83) jsou ustálené („aby bylo jasno“, „že jsem tak smělý“). Doklad (82) je nositelem indikátoru varování, výstrahy a příklad (83) naznačuje omluvu mluvčího.

Další doklady osamostatňování vedlejších vět uvádíme v příloze této práce.

5.6.3 Vyhodnocení získaného materiálu

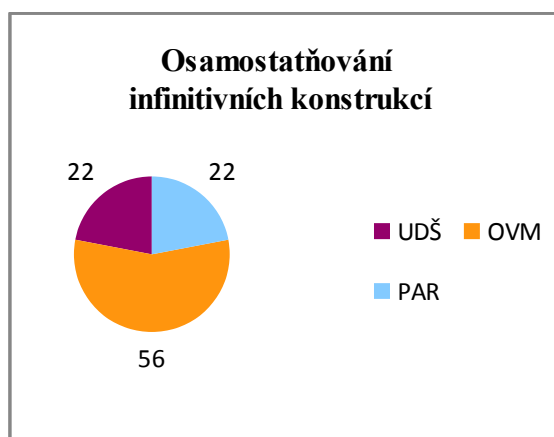
Grepl a Karlík (1998) uvádějí tři typy osamostatňování: osamostatňování infinitivních konstrukcí, osamostatňování vedlejších vět a osamostatňování hlavních vět v postpozici. Na vzorku vybraných televizních pořadů jsme zaznamenali jen dva z uvedených typů. Osamostatňování vedlejších vět a infinitivních konstrukcí bylo rozloženo téměř stejnou měrou.

Graf 10

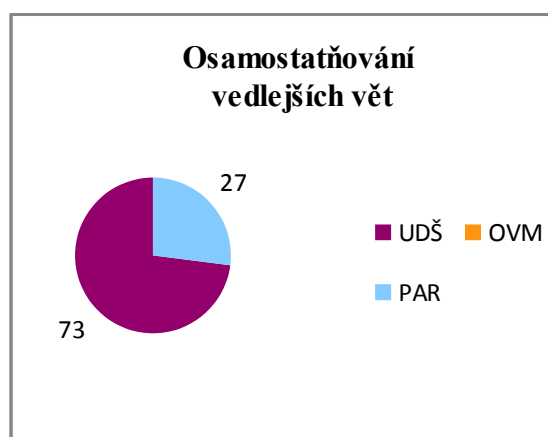

Dva druhy osamostatňování, které uvádíme na dokladech v této kapitole, se od sebe z hlediska příznakovosti velmi liší. Zatímco osamostatňování infinitivních konstrukcí pociťujeme jako neutrální, osamostatňování vedlejších vět je silně emocionálně zabarveno. Důsledkem tohoto faktu vystoupily velké rozdíly v zastoupenosti jednotlivých typů osamostatňování v jednotlivých pořadech. Z tohoto důvodu uvádíme grafy 11 a 12, které ukazují míru užití každého druhu osamostatňování v každém z pořadů zvlášť.

Graf 11

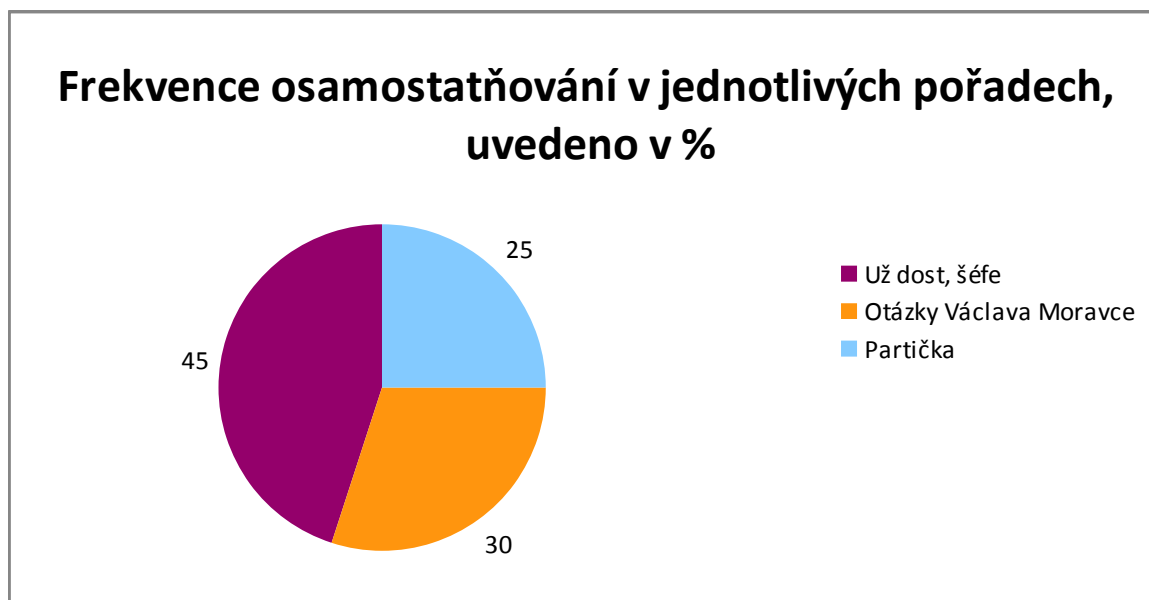
Graf 12

Osamostatňování infinitivních konstrukcí převládá v pořadu Otázky Václava Moravce. Domníváme se, že důvodem je zejména tematické zaměření pořadu. Mluvčí interpretují složité dění v politické sféře a snaží se výpovědi ztuhnout tak, aby byly co nejvýstižnější. Naopak osamostatňování vedlejších vět v pořadu Václava Moravce nebylo doloženo. Důvodem je vysoká formálnost komunikační situace a užívání emocionálně zabarvených výpovědí není žádoucí. Vysoké zastoupení má tento typ modifikace v pořadu Zdeňka Pohlreicha, což je následkem neformálních rozhovorů.

Celkové zastoupení sledované modifikace v jednotlivých pořadech ukazuje graf 13.

Graf 13

5.7 Kontrakce

Kontrakcí rozumíme stažení souvětých konstrukcí. V anteponované hlavní větě dochází k elizi různých komponentů, zvláště predikátu. Zbývající element se často partikulizuje. (GREPL, KARLÍK, 1998) Jde o výpovědi začínající výrazy *Štěstí, že ...*, *Pravda, že ...*, *Bohudík, že ...*, *Bohužel, že ...*, *Ještě že ...*, *Fakt, že ...*, *Samozřejmě, že ...*, *Opravdu ...*, *Fakt ...*, u kterých lze mnohdy spojku vynechat a výrazy psát také dohromady spřežkou *šťestíže, ještěže, faktže* apod. Grepl a Karlík (1998) uvádějí typy kontrahovaných výpovědí podle spojky, která doprovází výpovědní útvary:

- Stažené výpovědní útvary se spojkou *že*, např. *Dobře, že ...*, *Kdo že to řekl?*
- Stažené výpovědní útvary se spojkou *aby*, např. *Kdo aby přišel? Už aby bylo teplo!*
- Stažené výpovědní útvary se spojkou *kdyby*, např. *Co kdybys ho probudil?*
- Stažené výpovědní útvary se spojkou *když*, např. *Co když se urazí?*

Kontrakce je typická výpovědní modifikace zejména pro neformální nepřipravené mluvené projevy. Stažené výpovědní útvary se spojkami *aby*, *kdyby* a *když* jsou příznakové a předpokládají vzájemnou dobrou znalost komunikačních partnerů. Stažené výpovědní útvary se spojkou *že* interpretujeme jako neutrálnější a jsou také nejpočetnější.

5.7.1 Kontrakce ze vzorku vybraných televizních pořadů

- (84) *Opravdu to chválej lidi moc!* (UDŠ, provozovatel)
- (85) *Samozřejmě, že nebylo.* (PAR, M. Suchánek)
- (86) *Samozřejmě jako kandidát se musím zařídit.* (PAR, R. Genzer)
- (87) *Aspoň že jsem zaparkoval.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (88) *Pak že ta kuchařina není kreativní.* (UDŠ, Z. Pohlreich)
- (89) *Škoda doktore, že si moderátor myslel, že už nejsem samuraj.* (PAR, O. Sokol)
- (90) *Bohužel tato cena neměla úspěch.* (PAR, O. Sokol)

Výpovědi (84) – (86) signalizují ujišťování mluvčího o sdělované skutečnosti. V (85) a (86) vidíme, že se kontrahované výpovědi vyskytují jak s užitím spojky, tak i bez ní. Doklad (87) vyjadřuje hodnotící postoj s indikátorem uspokojení. Mluvčí dává najevo, že v dané situaci, která není příliš příznivá, se vyskytuje alespoň jedna událost, která je přece jen pozitivní. Typ (88) reprezentuje vynechání slovesa „řící“: „Pak se říká, že...“ Mluvčí spojením

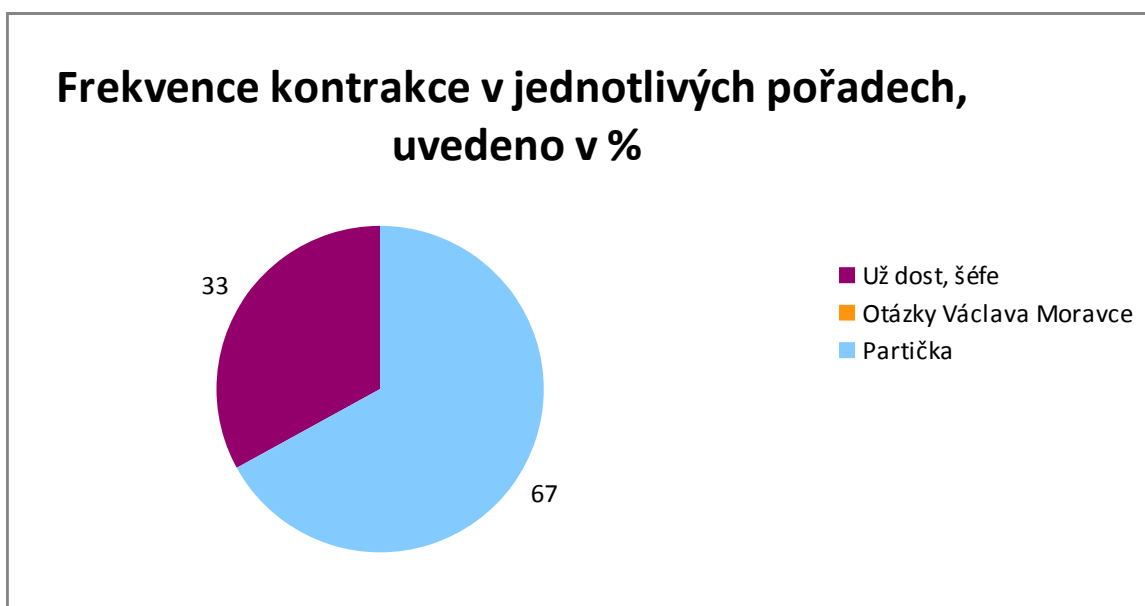
„pak že“ neguje obsah výpovědi a ta dostává kladný význam. Doklad je silně vázán ke komunikační situaci, která doprovází danou promluvu.

Další doklady kontrakce uvádíme v příloze této práce.

5.7.2 Vyhodnocení získaného materiálu

Kontrakce byla zaznamenána v obou pořadech s neformálním prostředím komunikační situace. Na materiálu vzorku vybraných dílů Otázek Václava Moravce jsme nedoložili žádný typ kontrakce ani v promluvách moderátora ani v promluvách jeho hostů. Domníváme se, že důvodem je vysoká míra formálnosti komunikační situace. Rozhovory neslouží pro pobavení diváků, jak je tomu v pořadu Partička a částečně i v pořadu Zdeňka Pohlreicha, ale pro funkční informování o aktuálním dění. Kontrahované výpovědi nesou ve většině případů hodnotící indikátor s dalším emocionálním příznakem. Takové výpovědi nejsou v diskuzním pořadu s politickou tematikou žádoucí, což je potvrzeno i faktem, že se tento sledovaný jev v relacích nevyskytl.

Graf 14

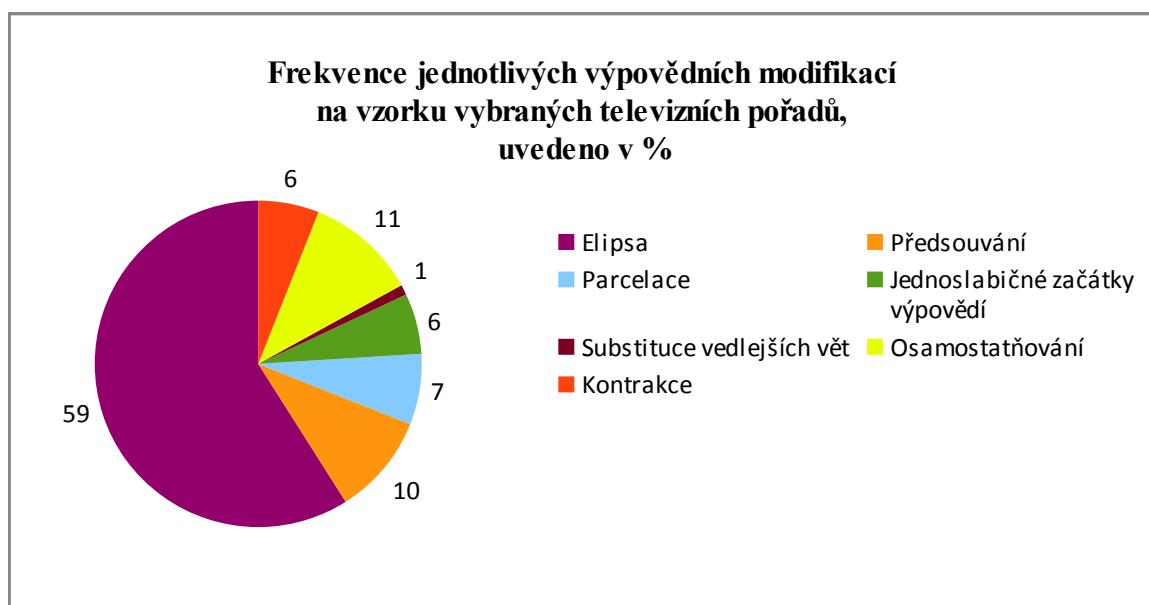

Rozložení kontrahovaných forem výpovědí v pořadech Partička a Už dost, šéfe! ukazuje vyšší míru jevu v improvizacním pořadu. Předpokládáme, že důvodem je důvěrná znalost herců sebe navzájem a neformální prostředí vzniku relace. Herci před sebou nemají žádný ostych, a protože se kontrakce vyznačuje hodnotící funkcí, je často užívána

v komunikační situaci také za účelem vyjádření ironie ke sdělovanému obsahu a slouží také jako prostředek komiky. Proto mají v tomto pořadu modifikace ve formě kontrakce vysoké zastoupení.

6. Souhrnné vyhodnocení

K výpovědním modifikacím dochází ve všech komunikačních situacích. V této diplomové práci jsme sledovali jednotlivé výpovědní modifikace na vzorku vybraných televizních pořadů, analyzovali jsme jejich doklady a porovnávali jejich četnost v jednotlivých pořadech. Souhrnným vyhodnocením budeme sledovat celkový počet všech modifikací a ukážeme, ve kterých pořadech se ta která modifikace vyskytla a v jaké míře.

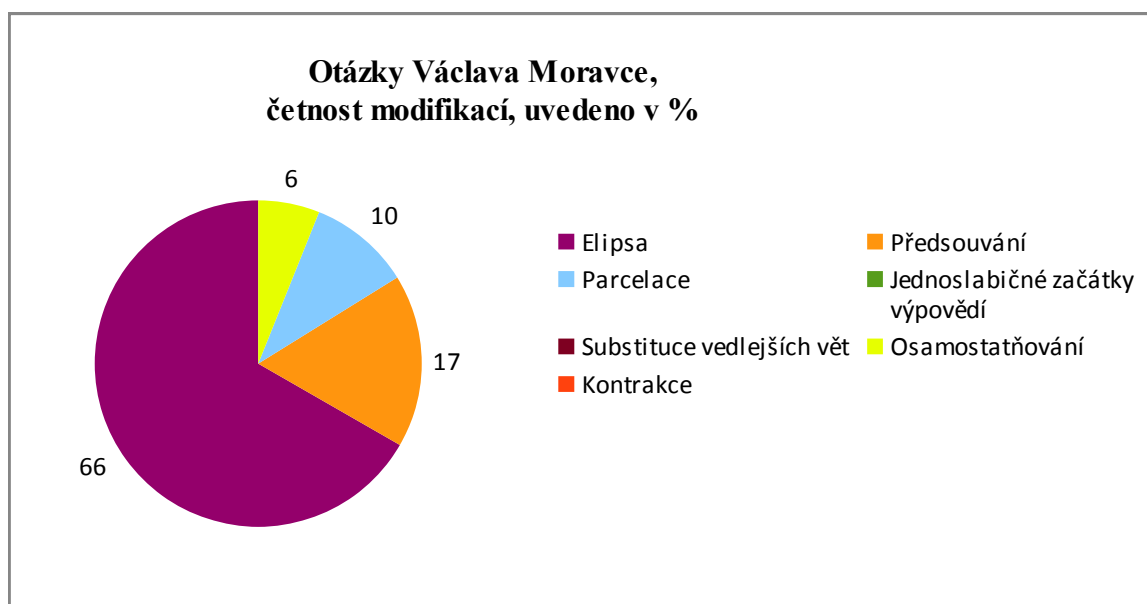

Graf 15

Jednoznačně nejrozšířenější výpovědní modifikací je elipsa. Důvodem je fakt, že se elipsa týká všech větných členů a je projevem jazykové ekonomie. Mluvčí nechtějí opakovat to, co bylo sděleno v předcházejícím výpovědním celku nebo vyjadřovat to, co je zjevné ze situace nebo kontextu. Elipsa je také ze všech výpovědních modifikací nejméně příznaková a tak je jí užíváno ve všech komunikačních situacích. Objevuje se v běžných výpovědích, jako jsou pozdravy, přání, ustálená spojení apod., což její míru zvyšuje.

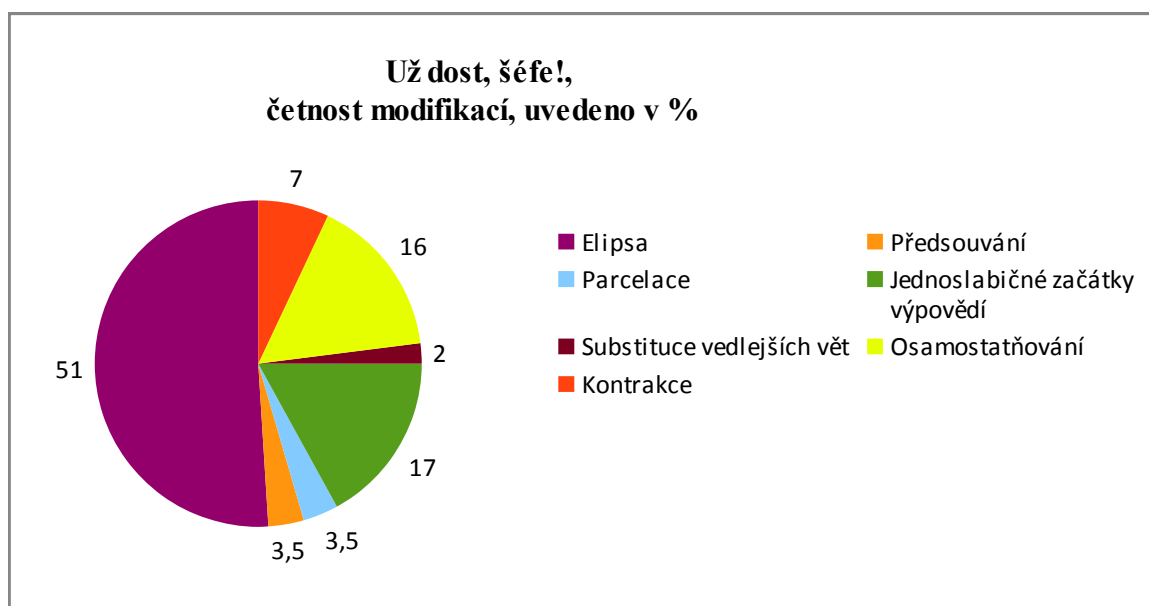
V následujících grafech uvedeme míru uplatnění jednotlivých výpovědních modifikací v každém ze sledovaných pořadů zvlášť.

Graf 16

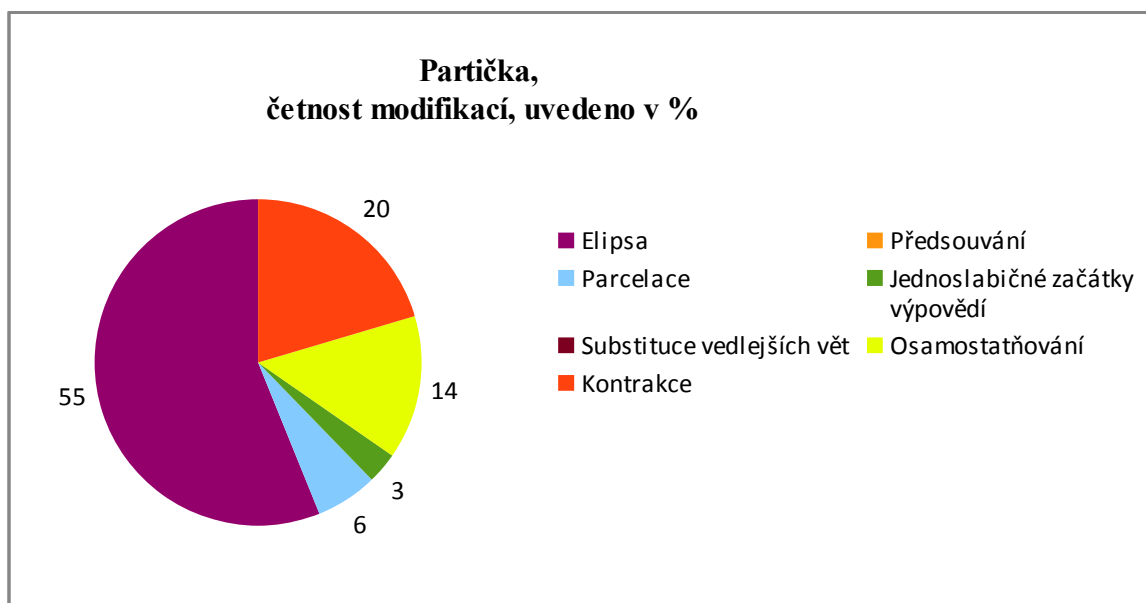
V pořadu Otázky Václava Moravce dominuje elipsa. Důvody vysokého výskytu elipsy jsme zmínili výše (viz popis grafu 15). Poměrně vysoká míra předsování je v pořadu dána jeho publicistickým charakterem. Moderátor často užívá výpovědi, ve kterých předsune určité výrazy, aby získal pozornost diváka a naznačil mu následující téma diskuze. Předsování užívá moderátor také za účelem ironického vyznění výpovědi. Parcelací moderátor segmentuje elementy výpovědi tak, aby pomohl divákovi v orientaci v promluvách. Osamostatňování se v pořadu vyskytlo jen v podobě osamostatňování infinitivních konstrukcí. Domníváme se, že důvodem je emocionální nádech ostatních typů osamostatňování. Jednoslabičné začátky výpovědi, kontrakce ani substituce vedlejších vět nebyla ve vybraném vzorku pořadu doložena. Důvod spočívá v jejich vysoké příznakovosti a formálním komunikačním prostředí pořadu.

Graf 17

V pořadu *Už dost, šéfe!* dominuje elipsa (viz popis grafu 15). Vysoká míra osamostatňování je dána neformálností komunikační situace. Neformálnost je důležitým aspektem, díky kterému je v pořadu zastoupena také vysoká míra výpovědí s příklonkou na svém začátku. Sporadický výskyt parcelace a předsouvání je určen tematickým zaměřením pořadu. Moderátor ani ostatní vystupující postavy v pořadu nemají motivaci segmentovat své výpovědi, protože v jejich promluvách jde o skutečnosti každodenního života a nepředstavují závažná sdělení, kterým by divák mohl neporozumět.

Graf 18

V pořadu Partička dominuje jako v ostatních pořadech elipsa (viz popis grafu 15). Oproti ostatním sledovaným pořadům zaujímá vysoké procento výskytu kontrakce. Kontrahované výpovědi jsou nositeli hodnotících indikátorů a ukázalo se, že výskyt tohoto jevu je dán důvěrností osobních vztahů mezi účastníky pořadu. Posláním herců je pouze povabení diváků, nepředávají žádné podstatné informace, kterými by chtěli diváky obohatit. Předpokládali jsme, že v tomto pořadu bude vyšší míra také jednoslabičných začátků výpovědí, což se však na základě sledovaného vzorku relace nepotvrdilo.

7. Závěr

Předložená diplomová práce se zaměřovala na nepřipravené mluvené projevy na jazykovém materiálu vzorku vybraných televizních pořadů. V přípravné fázi práce byly zaznamenávány doklady výpovědních modifikací, které jsou předmětem tohoto textu.

Zábavné i publicistické pořady reprezentují důležitou oblast veřejné mluvené komunikace. Výpovědní modifikace zahrnují příznakově neutrální i stylisticky vysoce příznakové typy a vhodnost jejich užívání se odvíjí od charakteru komunikační situace.

Zjistili jsme, že nejrozšířenější výpovědní modifikací je elipsa. Tento závěr byl také předpokládán. Výpustka se nejčastěji týká predikátu a jeho komponentů. Jako nejvýraznější typ výpustky predikátu se prokázala elipsa u výpovědi s funkcí uvítání, představování a hodnocení situace. V těchto případech jde o ustálené, často používané výpovědi. Ostatní výpovědní modifikace byly na vzorku sledovaných pořadů doloženy v nižších počtech, zato však s vyšší výpovědní hodnotou (viz graf 15, s. 67). Ukázalo se, že v pořadu Otázky Václava Moravce je oproti ostatním pořadům v mnohem výraznějším zastoupení parcelace a předsouvání (viz graf 16, s. 68). V komunikaci typu odborné debaty tyto modifikace pomáhají při formulování myšlenek a srozumitelnosti delších sdělení. Dílčí, ale důležitá část práce se věnuje oblasti jednoslabičných začátků výpovědí. Zaměřili jsme se na tento jev zejména proto, že se mu věnuje pozornost teprve v posledních několika letech. Z pochopitelných důvodů se příklonky na začátku výpovědi objevovaly jen v pořadech zábavního typu. Užití takových výpovědí v pořadu Václava Moravce by působilo nevhodně, narušovalo by profesionální vystupování účinkujících osob a také kultivovanost mluvených projevů v tomto pořadu.

Diplomová práce vyhodnotila a posoudila stylistickou příznakovost jednotlivých výpovědních modifikací a popsala důvody, které vedou k odlišnostem ve sledovaných televizních pořadech.

Výsledky předložené diplomové práce mohou být dobře využity při výuce českého jazyka na základní škole. V základním vzdělávání se aktuálně věnuje zvýšená pozornost mluvenému projevu. Promyšlení stanoveného tématu a následnému formulování mluveného projevu je v posledních letech součástí výuky. Projevy žáků mají mnoho nedostatků, z nichž do popředí vystupuje zejména nadužívání vycpávkových slov, což považujeme za projev prozatímní nezkušenosti dětských řečníků. S problematikou výpovědních modifikací s

akcentem na vhodnost/nevhodnost jejich užívání by se žáci mohli seznamovat formou substitučních cvičení a porovnáváním stylových příznaků jednotlivých výpovědních variant. Mluvené projevy vedou také k rozvíjení klíčových kompetencí, konkrétně komunikativních a sociálně-personálních.

Diplomová práce by se dala využít jako východisko pro obdobný výzkum mluvených projevů v televizních pořadech pro děti a mládež. Na základě dalších poznatků by mohla vzniknout sestava pracovních listů se cvičeními, na kterých by si žáci osvojovali druhy výpovědních modifikací a jejich stylistické příznaky.

8. Použitá literatura

BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

BERGER, T. *Das System der tschechischen Demonstrativpronomina. Textgrammatische und stilspezifische Gebrauchsbedingungen*. München: Ludwig-Maximilians-Universität, 1993. 510 s.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. 442 s. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČMEJRKOVÁ, Světla a HOFFMANNOVÁ, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 491 s. ISBN 978-80-200-1970-7.

ČMEJRKOVÁ, S., JÍLKOVÁ, L., KADERKA, P. Mluvená čeština v televizních debatách: korpus DIALOG. *Slovo a slovesnost*. 2004, roč. 65, č. 4. ISSN 0037-7031.

DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů. *Naše řeč*. [online]. 1969, roč. 52, č. 2-3. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>.

DANEŠ, František. Větné členy obligatorní, potenciální a fakultativní, in: *Miscellanea Linguistica*, Ostrava, 1971.

GREPL, M., KARLÍK, P. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-281-4.

HAUSENBLAS, Karel. O studiu syntaxe běžně mluvených projevů. In: *Otázky slovanské syntaxe: sborník brněnské syntaktické konference, 17. – 21. 4. 1961*. Praha: SPN, 1962.

HIRSCHOVÁ, Milada. Sociální deixe a komunikační situace. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. [online]. 2006, roč. 55, ISSN 0231-7567.

HOFFMANNOVÁ, Jana, ed. a ČMEJRKOVÁ, Světla, ed. *Jazyk, média, politika*. Vyd. 1.

Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3.

HOFMANNOVÁ, J. *Stylistika a ...* Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.

HOFFMANNOVÁ, J., KOLÁŘOVÁ I. Se mějte krásně. Jednoslabičné začátky výpovědí / replik v českém dialogu (autentickém i stylizovaném). *Gramatika a korpus. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference 28. – 30. 11. 2012.* [elektronický zdroj]. 2012. ISBN 978-80-7435-243-0.

HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vyd. 4., upr. [Odry]: Vade mecum Bohemiae, 2010. 375 s. ISBN 978-80-86041-37-7.

JUST, Vladimír. *Slovník floskulí: malá encyklopedie polistopadového newspeaku: klišé, slogany, hantýrky, tiky, partiové metafory, slovní smogy*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003-2004. 2 sv. ISBN 80-200-1153-6.

KARLÍK, Petr, ed. et al. *Příruční mluvnice češtiny; editor*. Vyd. 2., opr. Praha: Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.

KNAPPOVÁ, Miloslava. O kultuře jazykových projevů v televizi. *Naše řeč*. [online]. 1970, roč. 53, č. 3. ISSN 0027-8203. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5498>.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 202 s. ISBN 80-244-0796-5.

PETR, J. a kol. *Mluvnice češtiny: Vysokoškol. učeb. pro stud. filoz. a ped. fak. 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987.

MÜLLEROVÁ, O., J. HOFFMANNOVÁ a E. SCHNEIDEROVÁ. *Mluvená čeština v autentických textech*. Jinočany: H&H, 1992. ISBN 80-85467-96-8.

MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia,

1994. 145 s. Studie a práce lingvistické; Sv. 27. ISBN 80-200-0489-0.

ŠTÍCHA, František a kol. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 974 s. ISBN 978-80-200-2205-9.

ŠTÍCHA, František. Mluvený text a jeho syntaktická výstavba (posudky a zprávy). *Naše řeč*. [online]. 1995, roč. 78, č. 5. ISSN 0027-8203. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7271>.

Korpus DIALOG 1.1. Praha: Ústav pro jazyk český, AV ČR, 2012. Online na adrese: <<http://ujc.dialogy.cz>>

9. Seznam grafů

- Graf 1 ... na s. 26
- Graf 2 ... na s. 27
- Graf 3 ... na s. 46
- Graf 4 ... na s. 46
- Graf 5 ... na s. 49
- Graf 6 ... na s. 49
- Graf 7 ... na s. 52
- Graf 8 ... na s. 52
- Graf 9 ... na s. 58
- Graf 10 ... na s. 62
- Graf 11 ... na s. 63
- Graf 12 ... na s. 63
- Graf 13 ... na s. 63
- Graf 14 ... na s. 65
- Graf 15 ... na s. 67
- Graf 16 ... na s. 68
- Graf 17 ... na s. 69
- Graf 18 ... na s. 69

10. Seznam tabulek

- Tabulka 1 ... na s. 12
- Tabulka 2 ... na s. 33
- Tabulka 3 ... na s. 37
- Tabulka 4 ... na s. 54
- Tabulka 5 ... na s. 56

11. Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Stanislava Pospíšilová
Katedra:	katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	PhDr. Květoslava Musilová, Dr.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Syntaktické zvláštnosti v mluvených projevech v médiích (na materiálu vybraných kontaktních televizních pořadů)
Název v angličtině:	Syntactical oddities in speeches in the media (drawn from material from the selected dialogue-based TV programmes)
Anotace práce:	Tématem diplomové práce jsou výpovědní modifikace v nepřipravených mluvených projevech ve vybraných televizních pořadech. Cílem práce je zhodnotit výskyt a vhodnost výpovědních modifikací s přihlédnutím ke komunikační situaci. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Diplomová práce obsahuje přílohu s příklady, které nejsou začleněny do samotné práce z důvodu jejího rozsahu.
Klíčová slova:	Média, mluvený projev, nepřipravenost, komunikační situace, výpovědní modifikace, elipsa, předsouvání, parcelace, substituce, osamostatňování, kontrakce, klitika.
Anotace v angličtině:	The topic of this diploma thesis is focused on sentences-modification occurring in unprepared speeches in chosen programmes in the media. The goal of this work is to evaluate the degree and suitability of the sentences-modifications in view of the fact a communication situation. This thesis is divided into theoretical and practical parts. This diploma thesis includes an appendix with examples, which are not incorporated within the work itself due to its extent.
Klíčová slova v angličtině:	Media, spoken speech, unpreparedness, communication situation, sentence-modification, ellipsis, segmentation of sentences, substitution, separate sentences, contraction, clitics.
Přílohy vázané v práci:	1
Rozsah práce:	75 s.
Jazyk práce:	čeština

Příloha

Příklady neuvedené v práci:

Elipsa

5.1.1.1 Elipsa ve výpovědích s indikátorem uvítání

Vítejte a hezkou neděli vám všem. (OVM, V. Moravec), 10x

Dobré poledne. (OVM, P. Kraus)

5.1.1.2 Elipsa ve výpovědích s funkcí výzvy, varování nebo povelu

Tak co? Osobo! (UDŠ, Z. Pohlreich)

Na Bohému! (UDŠ, provozní)

Tak co, ty kluku jeden svitavská! (UDŠ, Z. Pohlreich)

5.1.1.4 Elipsa v příslovích, rčeních a ustálených spojeních

Každej za svůj dres. (PAR, R. Genzer)

Ze země pro zemi. Slogan, který má ve svém vývěsním štítě doly Paskov. (OVM, V. Moravec)

Konec citátu. (OVM, V. Moravec)

Prevence zubního kazu. (OVM, Z. Kabátek)

5.1.1.5 Elipsa ve větách se slovesem mluvení

Takže budeš hrát! (řikáš, že) (PAR, O. Sokol)

5.1.1.6 Elipsa ve výpovědích s opakujícím se predikátem

Ministři stále bojují, někteří o čísla se šesti nulami, jiní dokonce s devíti nulami. (OVM, V. Moravec)

Chcete s tím nějak pomoci? - Určitě. (PAR, M. Suchánek – R. Genzer)

Nejsi z Moravy? - Ne. (PAR, I. Chmela – M. Suchánek)

Tuzemská populace zaujímá v Evropě ve výskytu rizikových faktorů chronických onemocnění přední, tedy nejhorší místa: v kouření je na třetím místě, v pití alkoholu na prvním a ve výskytu obezity na druhém až čtvrtém místě. (OVM, V. Moravec)

Antonína Kolářka totiž soud odsoudil ke čtyřem letům a čtyřem měsícům, Oldřicha Klimeckého ke třem rokům. (OVM, V. Moravec)

Antonín Kolářek dostal 52 měsíce, Jiří Diviš byl odsouzen na 46 a Marek Čmejla na 48 měsíců vězení. Oldřich Klimecký má strávit za mřížemi 37 a Petr Kraus 16 měsíců. (OVM, V. Moravec)

To je blbě oškrábaný. – To učeň. (UDŠ, Z. Pohlreich – kuchař)

5.1.1.7 Elipsa při představování a ve výrazech hodnotících situaci

Bezesperu správná připomínka, ano, máte pravdu. (OVM, Z. Kabátek)

Známa scénka z grotesek samozřejmě. (UDŠ, Z. Pohlreich)

Šlehačka domácí, žádná strojovka. (UDŠ, majitel restaurace)

Kde jste k nim přišel? - Náhoda. (UDŠ, Z. Pohlreich – majitel restaurace)

Velice šikovnej kluk! (UDŠ, majitel restaurace)

Pravda, že mi asi dost narostlo sebevědomí. (UDŠ, kuchař)

Super. (PAR, O. Sokol)

Celkem mám pocit, že v pořádku. (UDŠ, majitelka restaurace)

5.1.1.8 Elipsa v novinových titulcích

Stát versus solárníci. (OVM, V. Moravec)

Pět miliard pro zdravotnictví a dopravu, miliarda pro justici nebo čtvrt miliardy pro místní rozvoj. To jsou jen některé požadavky, se kterými ... (OVM, V. Moravec)

Tažení proti takzvaným daňovým rájům. (OVM, V. Moravec)

Výpadek v příjmech nemocnic. Může ho způsobit neexistence poplatku za pobyt v nemocnici. (OVM, V. Moravec)

Čekání na novou vládu. (OVM, V. Moravec)

5 dní do předčasných voleb. (OVM, V. Moravec)

5.1.1.9 Elipsa součástí složeného přísudku

Nebude vláda, nová, do té doby, než bude ta úhradová vyhláška. (OVM, V. Moravec)

Jste ochoten, aby prošlo zákonné opatření, které vyhodí právě ty zrychlené odpisy? (OVM, V. Moravec)

Můžu s váma? (UDŠ, provozní)

5.1.2 Vynechání předmětu

Ministři stále bojují, někteří o čísla se šesti nulami, jiní dokonce s devíti nulami. (OVM, V. Moravec)

Na té špici velmi stabilně se drží sociální demokracie, jejíž výsledky jsou poměrně stabilní a nemění se a pohybují se na úrovni zhruba osmadvaceti procent. (OVM, B. Kvasnička)

To se můžete spolehnout. (UDŠ, majitelka restaurace)

Už mě prostě nebaví tady dělat prostě, předvádět práci prostě. (UDŠ, kuchař)

5.1.3 Vynechání podmětu

Do pondělka má pan náměstek příležitost, aby doložil, že tomu bylo jinak, jinak se samozřejmě rozloučíme s jeho působením, jinak nelze. (OVM, J. Fischer)

On důl Paskov je posledním dolem OKD na Ostravsku, další tři v majetku společnosti leží na Karvinsku – jde o doly Darkov, Karviná a ČSM. (OVM, V. Moravec)

A Bohéma co? Hučela. (UDŠ, provozní)

5.1.4 Vynechání výrazů v adverbiálních pozicích

Tuzemská populace zaujímá v Evropě ve výskytu rizikových faktorů chronických onemocnění přední, tedy nejhorší místa: v kouření je na třetím místě, v pití alkoholu na prvním a ve výskytu obezity na druhém až čtvrtém místě. (OVM, V. Moravec)

5.1.5 Vynechání substantiva ve spojení s adjektivem

V té kauze Mostecká uhelná nechci hovořit o trestných činech, ale ... (OVM, R. Češka)

Ať nechodíme stále kolem horké ovesné, že. (PAR, O. Sokol)

5.2 Předsouvání

Pět miliard pro zdravotnictví a dopravu, miliarda pro justici nebo čtvrt miliardy pro místní rozvoj – to jsou jen některé požadavky... (OVM, V. Moravec)

Důvod? Podle vedení dolu nebude dále důl konkurenceschopný. (OVM, V. Moravec)

5 dní do předčasných voleb – možný úbytek voličů sociální demokracie a nárůst přízně voličů hnutí Ano 2011 a KSČM – to jsou trendy v nejnovějším volebním modelu společnosti TNS Aisa. (OVM, V. Moravec)

Byla to zajímavá doba. Doba, kdy se na chvíli zhaslo. Když se zase rozsvítilo, stovky

veřejných miliard byly pryč. (OVM, V. Moravec)

Dálnice, zmiňoval jsem tady, že na důchodcích se ušetřily dvě miliardy kvůli změně valorizace, ale jakou to dává logiku, když se bude přispívat do výstavby infrastruktury, která ... (OVM, V. Moravec)

5.3 Parcelace

Jde to dopředu. Mílovými kroky. (UDŠ, Z. Pohlreich)

5.4 Jednoslabičné začátky výpovědí

(film Holka na zabít, 1975)

Sem byla v domově.

Sem to dostala do devatenácti. Za útěky.

Se můžu učit hrát žolíky kde chci, ne?

Se dívám, jakej má doktor hezkej kutloch.

Sem měla něco důležitýho.

Sem chtěla, aby to viděl jeden soudruh.

Sem jeho mámu nikdy neviděla.

Nó, sem si to rozmyslela.

Sem si koupila než jednu.

Sem myslela, že...

Sem přišla pro nějakej balík.

5.6.1 Osamostatňování infinitivních konstrukcí

Odložit či neodložit účinnost. Problém, který řeší Rusnokova vláda v demisi. (OVM, V. Moravec)

Už mě nebaví ti něco předvádět, už jedu svý. (PAR, R. Genzer)

Není možné přejít na jiný koncept. (OVM, J. Fischer)

Dal jsem kuchařům úkol uvařit ze surovin, které mají k dispozici. (UDŠ, Z. Pohlreich)

5.6.2 Osamostatňování vedlejších vět

Že si jako školíš tu generaci nástupců jako. (PAR, O. Sokol)

Že bysme měli až takovejhle vliv? (UDŠ, Z. Pohlreich)

Když už umíš udělat sama marcipán! (UDŠ, Z. Pohlreich)

Že si od nich bereš jídlo! (UDŠ, Z. Pohlreich)

Kdyby to bylo bez eidamu! (UDŠ, Z. Pohlreich)

5.7.1 Kontrakce ze vzorku vybraných televizních pořadů

Škoda doktore, že si moderátor myslel, že už nejsem samuraj. (PAR, O. Sokol)

Bohužel tato cena neměla úspěch. (PAR, O. Sokol)

Pravda, že mi asi dost narostlo sebevědomí. (UDŠ, kuchař)

Takže budeš hrát! (říkáš, že) (PAR, O. Sokol)